

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ανωνύμου, Περί ὀδόντων.

(Κώδικας Marcianus gr. 524, φφ 9r-10v)

Κριτική έκδοση, μετάφραση, σχόλια.

Πατεράκη Μαρία

Τριμελής επιτροπή:

Αναπλ. καθηγ. Δετοράκη Μαρίνα

Επικ. καθηγ. Πατεδάκης Εμμανουήλ (επόπτης)

Αναπλ. καθηγ. Πολυχρονάκης Δημήτριος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
A. Εισαγωγή	
1. Ανωνόμου, <i>Περὶ ὀδόντων</i> : το θέμα, η δομή και το περιεχόμενο	6
2. Ποιητικές τεχνικές και λειτουργία του ποιήματος	8
3. Η χειρόγραφη παράδοση	12
B. Έκδοση	
Sigla	14
Έκδοση του ποιήματος <i>Περὶ ὀδόντων</i>	15
Γ. Μετάφραση του <i>Περὶ ὀδόντων</i> στη σημερινή ελληνική	20
Δ. Σχόλια	25
Ε. Επίλογος	35
ΣΤ. Μεταγραφή του <i>Περὶ ὀδόντων</i>	36
Z. Φωτογραφίες των σχετικών φύλλων του χειρογράφου	41
Η. Ευρετήριο ὀρων	45
Θ. Βιβλιογραφία	48

Πρόλογος

Το *Περὶ ὀδόντων* είναι ένα εκτενές ποίημα 189 δωδεκασύλλαβων στίχων, που γράφτηκε από έναν ανώνυμο ποιητή. Το θέμα του μοιάζει να είναι γενικά τα δόντια, όπως παρατηρούμε από τον τίτλο, ειδικότερα όμως ο πονόδοντος του αφηγητή, όπως θα δούμε στη συνέχεια, μέσα από τη μελέτη του κειμένου¹.

Παρά το «ταπεινό-πεζό» θέμα του, το ποίημα λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο μιας λογοτεχνικής, ποιητικής σύμβασης, καθώς ο ποιητής συζητά με έναν σίγουρα ιδιαίτερο τρόπο τον πονόδοντό του, σε ένα ποιητικό κείμενο και ταυτόχρονα δημιουργεί ένα ιδιαίτερο πλαίσιο-κώδικα λογοτεχνικής επικοινωνίας με τον ιδεατό ή τον πραγματικό αποδέκτη του έργου.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι καταρχήν η κριτική έκδοση του ποιήματος *Περὶ ὀδόντων* από τον κώδικα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας Marcianus Graecus 524, στον οποίο μάς σώζεται. Μαζί θα επιχειρηθεί η μετάφρασή του στη σημερινή ελληνική και ο ερμηνευτικός του σχολιασμός.

---

¹ Στο πλαίσιο της εξέτασης του ποιήματος μελετήθηκαν εισαγωγικά οι παρακάτω τίτλοι: H. Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία: η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τ. Β', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα ²2009· Β. Κατσαρός, «Η ρητορική ως 'θεωρία λογοτεχνίας' των Βυζαντινών», στο *Pour une «nouvelle» histoire de la littérature Byzantine. Problèmes, méthodes, approches, propositions. Actes du Colloque international Philologique, Nicosie, Chypre, 25-28 Mai 2000*, επιμ. P. Odorico, P. A. Agapitos, Centre d' études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 2002, σελ. 95-106· C. Mango, *Βυζάντιο: Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, μτφρ. Δ. Τσουγκαράκης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα ³2010 και J. O. Rosenqvist, *Η βυζαντινή λογοτεχνία από τον 6ο αιώνα ως την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, μτφρ. I. Βάσσης, Κανάκη, Αθήνα 2008. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν κάποιες ειδικές μελέτες για το επίγραμμα, βλ. F. Bernard and K. Demoen, «Giving a Small Taste», στο *Poetry and its Contexts in Eleventh-century Byzantium*, επιμ. F. Bernard, K. Demoen, Ashgate, Farnham-Burlington 2012, σελ. 3-15· A. Bucossi, «George Skylitzes' dedicatory verses for the Sacred Arsenal by Andronicos Kamateros and the Codex Marcianus Graecus 524», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 59 (2009), σελ. 37-50· H. Maguire, «Epigrams, Art, and the "Macedonian Renaissance"», *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), σελ. 105-115 και A. Rhoby, «Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524», *Medioevo Greco* 10 (2010), σελ. 167-204.

1. Ανωνύμου, *Περὶ ὀδόντων*: το θέμα, η δομή και το περιεχόμενο

Το *Περὶ ὀδόντων* είναι ένα ποίημα 189 στίχων² που έχει ως παραπλανητικό θέμα του, όπως παρατηρούμε από τον τίτλο, γενικά τα δόντια, και όπως θα καταλάβουμε στη συνέχεια, ειδικά τον πονόδοντο του αφηγητή. Το ποίημα ως προς τη δομή του θα μπορούσαμε να το χωρίσουμε στα παρακάτω μέρη:

- A. Πρόλογος (στ. 1-11): «Περὶ ὀδόντων ... τοὺς δυσηκούς λόγους.»
- B. Ενότητα 1η (στ. 12-33): «Τὸ πάθος ἡμῖν ... τὴν πικρὰν αἰμωδίαν.»: Η αμαρτωλή ψυχή αιτία του πονόδοντου.
- Γ. Ενότητα 2η (στ. 34-54): «Πρώτην μὲν οὖν ... Ἀχέροντος πλημμύρα!»: Οι βρωμερές εκκρίσεις της νόσου.
- Δ. Ενότητα 3η (στ. 55-70): «Ἐντεῦθεν αὐτὸς ... λαλούντων ὀργάνων.»: Το ξενύχτι και ο θρήνος του ποιητή.
- Ε. Ενότητα 4η (στ. 71-88): «Πρώτη φυλακὴ ... ἐκτέμνοντά με.»: Η εμπειρία του πόνου.
- ΣΤ. Ενότητα 5η (στ. 89-110): «Τροφῆς πέρι δε τί ... τῶν ἐσχάτων!»: Η μυθική καταδίκη του Ταντάλου και η ανάλογη πορεία προς τους τελευταίους πόνους.
- Ζ. Ενότητα 6η (στ. 111-131): «Πῶς ἐκλαλήσω ... Πλούτωνος τοῦτο ξίφος.»: Η απεικόνιση της «σουβλιάς», της εκρίζωσης και της τομής των δοντιών και των ζωτικών οργάνων.
- Η. Ενότητα 7η (στ. 132-147): «Οὕτως ἀμυδρῶς ... τῶν φαρμάκων.»: Η αθεράπευτη νόσος.
- Θ. Ενότητα 8η (στ. 148-177): «Ὅργανα φωνῆς ... δαυιλέστερον χύμα.»: Η αντιστοιχία των μερών του στόματος με τα μέρη μιας κιθάρας.
- Ι. Επίλογος (στ. 178-189): «ᾧ παιδαγωγὲ ... συγκομίζομαι φρένας.»

A. Στον πρόλογο του ποιήματος (στ. 1-11) ο αφηγητής μάς εισάγει στο θέμα, το οποίο θα αναπτύξει στη συνέχεια. Γίνεται, δηλαδή, αναφορά στον έντονο πόνο που αισθάνεται στα δόντια. Καλεί, έπειτα, το φίλο του, ο οποίος πιθανόν είναι ο «αναγνώστης-ακροατής», να συμμετάσχει στην οδύνη του, ακούγοντας τα δυσάρεστα αυτά λόγια.

B. Έπειτα, στους στίχους 12 έως 33, αναφέρει ότι η νόσος που τον βασανίζει είναι ο πονόδοντος, ο οποίος αναβλύζει από την ψυχή του που έχει αμαρτήσει. Από εκεί ξεκινούν όλα, καθώς έχει πληγώσει οικεία άτομα, μιλώντας υβριστικά. Οι ηδονές της σάρκας τον έχουν οδηγήσει και σε άλλα αποτελέσματα, όπως ο αντίστοιχος σωματικός πόνος.

Γ. Η πάθησή του, όπως αναφέραμε παραπάνω, αναβλύζει από την αμαρτία της ψυχής, αλλά και από τις φλέβες της σάρκας. Από εκεί η εκκρίση των ολέθριων χυμών του προκαλεί έντονο πόνο, αφού ορμάει και καταστρέφει τις ρίζες των δοντιών και τα οστά των γνάθων, όπως ένας ορμητικός χείμαρρος.

Δ. Στη συνέχεια, στην επόμενη νοηματική ενότητα (στ. 55-70), αφηγείται ότι μένει άγρυπνος με τα βάσανά του. Ξενυχτάει, στριφογυρίζοντας στο κρεβάτι, και

² Οι στίχοι που συνθέτουν το επίγραμμα είναι περισσότεροι σε σύγκριση με αυτούς που αναφέρει ο Σπυρίδων Λάμπρος στον κατάλογό του, για το περιεχόμενο του εν λόγω κώδικα· βλ. Σπ. Π. Λάμπρος, «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», *Νέος Έλληνομνήμων* 8, τεύχ. Α (31 Μαρτίου 1911), σελ. 12.

θρηνεί. Δεν αντέχει άλλο τους πόνους, εύχεται να έπεφτε σε «αιώνιο» ύπνο (στ. 59) και να έμπαινε ένα τέλος σε αυτήν την οδύνη που τον κάνει να υποφέρει.

Ε. Καθώς περνάνε οι ώρες της νύχτας, ο πόνος γίνεται εντονότερος και ο ίδιος διαλύεται. Με τη χρήση μουσικών όρων περιγράφει το θρήνο του. Σαν ένας νυχτοκόρακας μουγκρίζει και σαν λιοντάρι βρυχάται (στ. 77, 79), αν και δεν έχει πλέον δυνάμεις, καθώς τον έχει καταβάλει η πάθησή του. Πονάει και φοβάται, όπως τη γυναίκα που γεννάει (στ. 81), αφού κυοφορεί τους απογόνους της αμαρτίας της ψυχής του.

ΣΤ. Όσον αφορά την τροφή, που ζητάει ο φάρυγγας και η κοιλιά του, δε μπορεί να φάει, γιατί υποφέρει. Αμέσως, όταν αγγίζει λίγο τροφή ή γλυκίσματα, κουνιούνται τα δόντια του και η βιαιότητα των πόνων είναι τόσο μεγάλη, ώστε δε μπορεί να εκφράσει τη βαθιά του θλίψη. Οδηγείται αναπόφευκτα σχεδόν σε συμφραζόμενα της έσχατης κρίσης (στ. 108-110), καθώς το τρίξιμο των δοντιών προμηνά τη Δευτέρα Παρουσία.

Ζ. Στην επόμενη νοηματική ενότητα (στ. 115-131) απεικονίζεται ο πόνος του αφηγητή, τον οποίο αναπαριστά με το μελάνι της πέννας του. Σαν μια «σουβλιά» διαπερνά την καρδιά και τον εγκέφαλο. Εμποδίζει τη ροή της αναπνοής, κόβει τις γνάθους και οδηγεί την οδύνη ως το θάνατο.

Η. Ο πόνος αυτός που νοιώθει ο αφηγητής είναι πάνω από την ιατρική επιστήμη και την ντροπιάζει, αφού δε μπορεί να τον θεραπεύσει. Επίσης, τονίζει ότι τα φάρμακα δεν αντιμετωπίζουν την ασθένειά του, καθώς τα δόντια δαγκώνουν μέσα τη στυφότητα και δε δέχονται να την ελευθερώσουν.

Θ. Έπειτα, με τη χρήση αρκετών μουσικών όρων, κραυγάζει και θρηνεί από τους πόνους των δοντιών, τα οποία άλλαξαν τα όργανα της φωνής του σε όργανα μουσικής τραγωδίας. Απεικονίζει το στόμα σαν μια κιθάρα που τα δόντια είναι οι γέφυρες και η γλώσσα οι χορδές της. Όμως, τα όργανα παρέκκλιναν από τους πόνους και έπαιζαν μόνο λυπητερούς ήχους. Στη συνέχεια, απευθυνόμενος σε β' ενικό πρόσωπο εκφράζει την απορία του σχετικά με τη συντριβή των δοντιών (στ. 166-167), που αποτελεί μια δίκαιη τιμωρία για όσους έχουν αμαρτήσει.

Ι. Τέλος, στον επίλογο του ποιήματος (στ. 178-189), ο αφηγητής απευθύνεται στον παιδαγωγό της αμαρτίας του, αναφερόμενος πιθανόν στον ίδιο το Θεό, και τον παροτρύνει να εμποδίσει τη βιαιότητα των πόνων που τον χτυπά, μαλακώνοντας το ανίατο νόσημά του.

2. Ποιητικές τεχνικές και λειτουργία του ποιήματος

Στο ποίημα *Περὶ ὀδόντων* ο αφηγητής δημιουργεί μια λογοτεχνική σύμβαση, για να μιλήσει στο φίλο του για τον πονόδοντό του. Σε αυτή συμβάλλουν οι ποιητικές τεχνικές³, καθώς και το μέτρο, το οποίο έχει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ποιητικού χαρακτήρα ενός κειμένου⁴.

Ο ανώνυμος αφηγητής-πρωταγωνιστής είναι ο βασικός ήρωας του ποιήματος και αφηγείται, πιθανόν ταυτόχρονα ή λίγο μετά το επώδυνο βίωμα, σε πρώτο πρόσωπο την προσωπική του εμπειρία, δηλαδή τον πονόδοντό του, που τον έχει καταβάλει.

Ως προς τη μορφή του ποιήματος παρατηρούμε να χωρίζεται σε οκτώ νοηματικές ενότητες, όπου στην πρώτη (στ. 12-33) γίνεται λόγος για την αρρώστια που προήλθε εξαιτίας της αμαρτωλής ψυχής του ποιητή. Έπειτα, στη δεύτερη (στ. 34-54) αναφέρεται στις βρωμερές εκκρίσεις της νόσου, ενώ στην τρίτη (στ. 55-70) στην αργυρνία και στο θρήνο του. Στην τέταρτη ενότητα (στ. 71-88) παρατηρούμε τι συμβαίνει σε κάθε ώρα της νύκτας και τους αβάσταχτους πόνους που τον πιέζουν, όπως τη γυναίκα που γεννάει. Στη συνέχεια, στην πέμπτη ενότητα (στ. 89-110) παρακολουθούμε την πορεία προς τους τελευταίους πόνους και στην έκτη (στ. 111-131) την εκρίζωση και τη συντριβή των δοντιών, καθώς και των ζωτικών οργάνων. Τέλος, στην έβδομη ενότητα (στ. 132-147) γίνεται αναφορά στην αθεράπευτη νόσο, που είναι πάνω από κάθε επιστήμη, και στην όγδοη (στ. 148-177) στην αντιστοιχία των μερών του σώματος με τα μέρη ενός μουσικού οργάνου, μιας κιθάρας.

Ως προς τα ποιητικά εργαλεία, τις τεχνικές που χρησιμοποιεί, εντοπίζουμε μύθους⁵, βιβλικά χωρία⁶, επιστημονικές γνώσεις, όπως ιατρικές⁷ και μουσικές⁸, ερωτήσεις⁹ και αποστροφές¹⁰, όπου παρατηρούμε τη χρήση β' ενικού προσώπου, όταν το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται στον αποδέκτη του μηνύματός του, στον προφήτη Δαβίδ ή στον ίδιο το Θεό.

Επίσης, χρησιμοποιεί εκφραστικά μέσα, όπως μεταφορές¹¹, παρομοιώσεις¹², προσωποποιήσεις¹³, επιφωνήματα¹⁴, επαναλήψεις¹⁵, επαναφορές¹⁶, αντιθέσεις¹⁷,

³ Για την εξέταση των ποιητικών τεχνικών βλ. τις ειδικότερες μελέτες, T. Conley, «Byzantine Teaching on Figures and Tropes: An Introduction», *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric* 4 (1986), σελ. 335-374 και I. Γρηγοριάδης, «Τα βυζαντινά λογοπαίγνια και η θύραθεν ρητορική κατά τον δωδέκατο αιώνα», *Ελληνικά* 47, τεύχ. 2 (1997), σελ. 289-297.

⁴ Βλ. W. Hörandner, *Η ποίηση στη βυζαντινή κοινωνία. Μορφή και λειτουργία*, μτφρ. I. Βάσσης-Μ. Λουκάκη, Κανάκη, Αθήνα 2017, σελ. 147.

⁵ Βλ. στ. 54, 82, 84-88, 92-94, 129, 131 και 170.

⁶ Βλ. στ. 30, 56, 68, 70, 83, 109, 167 και 183.

⁷ Βλ. στ. 46-53 και 139-145.

⁸ Βλ. στ. 148-163.

⁹ Βλ. στ. 111-114 και 166-167.

¹⁰ Βλ. στ. 6-11, 166-167 και 178-187.

¹¹ Βλ. στ. 4, 5, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 26, 32, 33, 35, 38-41, 42-45, 46, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 61, 68, 69, 70, 75, 78, 81-88, 103, 108, 111, 114, 116-119, 120, 121, 122, 126, 128, 147, 159, 168, 171, 175, 176, 177, 180, 182, 183, 188 και 189.

¹² Βλ. στ. 38-39, 50, 66, 69-70, 77, 79, 81, 99-100, 106, 129, 152, 153, 155, 162 και 164.

¹³ Βλ. στ. 105, 115, 119-120, 123-124, 130 και 173.

¹⁴ Βλ. στ. 30, 51-52, 67, 76, 104, 107, 110, 150, 151 και 178.

¹⁵ Βλ. στ. 6-7, 12-13, 17-18, 18 και 24, 30 και 32, 35 και 37, 55-56, 57-61, 74-75, 80-81, 98 και 100, 99 και 101, 102, 107-108, 109-110, 111 και 114, 115-116, 119-120, 132-134, 143 και 145, 161, 169-170, 174-175, 181-182.

¹⁶ Βλ. στ. 51-52, 111-112, 117-118 και 123-124.

¹⁷ Βλ. στ. 55, 57-61, 79-80 και 176.

παρηχήσεις¹⁸, συνηχήσεις¹⁹, πλεονασμούς²⁰, ασύνδετα²¹, πολυσύνδετα²², σχήμα κύκλου²³ και χιαστό σχήμα²⁴. Επιπλέον, παρατηρούμε ποικίλα γλωσσικά και λεξιλογικά μέσα, όπως πλούτο επιθέτων, ρήματα σε προστακτική (στ. 11, 166, 179, 180, 187), συνεχείς αρνήσεις (στ. 169-170) και λογοπαίγνια (στ. 184-186). Ακόμη, στο λόγο υπάρχουν λέξεις που αναφέρονται στον ήχο ή στη φωνή, μεταφορικά ή κυριολεκτικά, πολλές φορές σχεδόν ηχοποιητικά, οι οποίες δημιουργούν εικόνες ηχητικές (στ. 71-88, 150-165)²⁵.

Όσον αφορά τα γραμματικά πρόσωπα του ποιήματος, ο ποιητής αφηγείται σε α' ενικό πρόσωπο, μιλώντας για τον πονόδοντό του. Έτσι το ύφος του κειμένου χρωματίζεται με προσωπικό τόνο, καθώς απεικονίζεται η εμπειρία του πόνου του. Έπειτα, παρατηρούμε τη χρήση β' ενικού προσώπου στους στίχους 6-11, όπου απευθύνεται στον αποδέκτη του ποιήματος, δηλαδή στο φίλο του, που θα μοιραστεί μαζί του το βάσανο της νόσου. Επίσης, στους στίχους 166-167 το γραμματικό πρόσωπο είναι ο προφήτης Δαβίδ, στον οποίο εκφράζει την απορία του σχετικά με το ποιος «δυνατός σε κράτος συντρίβει τα δόντια των αμαρτωλών». Τέλος, στους στίχους 178-187 ο ποιητής απευθύνεται στον «παιδαγωγό» της αμαρτίας του, δηλαδή στο Θεό που θα γιατρέψει την αρρώστια του.

Εκτός από τις ποιητικές τεχνικές του κειμένου, εντοπίζουμε σημεία που με τρόπο αυτοαναφορικό -θα λέγαμε- τονίζουν τη λογοτεχνική, ποιητική λειτουργία του ποιήματος, όπως στους στίχους 111-115, όπου ο ποιητής αναρωτιέται πώς θα εκφράσει -ποιητικά;- το οδυνηρό βίωμα του πόνου των δοντιών, αν έχει κυριευτεί από τόσο μεγάλη πίκρα, κάνοντας μάλιστα αναφορά στην αρμονία των ποιητικών μέτρων. Έτσι και στο στίχο 115 γίνεται λόγος για την εμπειρία του πόνου, η οποία είναι δίπλα του και θέλει να μιλήσει. Ο ποιητής, δηλαδή, θα επιχειρήσει να αφηγηθεί την εμπειρία του, όσο κι αν η ίδια τον εμποδίζει. Έπειτα, στους στίχους 132-133 ο ποιητής επανέρχεται με τη λέξη «Ούτως» σε αυτό που έχει ξεκινήσει και για το οποίο έχει απορήσει στο στίχο 111, και αναφέρει ότι αναπαριστά με μελάνι τον πόνο του που τον θολώνει. Η φράση «ἀμυδρῶς ζωγραφῶ» είναι, πιθανόν, αποκαλυπτική, καθώς ο ποιητής μιλάει για την πρόθεση του όλου ποιήματος. Αναφέρει ότι απεικονίζει τον πόνο του, δηλαδή ότι θέλει να ζωγραφίσει, να αποδώσει σχεδόν ζωγραφικά την επώδυνη εμπειρία της νόσου. Τέλος, στο στίχο 162 συναντάμε άλλη μια αυτοαναφορά στον ποιητικό λόγο, σε σχέση με την παρέκκλισή του, μέσα από την πίεση του πόνου, προς την κατεύθυνση του πένθους και της τραγωδίας.

Ως προς τη μετρική του ποιήματος παρατηρούμε να έχει συντεθεί στο λεγόμενο βυζαντινό δωδεκασύλλαβο, ένα μέτρο συγγενικό με το ιαμβικό τρίμετρο, όπου κάθε στίχος αποτελείται από δώδεκα συλλαβές, οι οποίες εναλλάσσονται σε βραχείες και μακρές. Το μέτρο αυτό καθιερώθηκε στη βυζαντινή ποίηση κυρίως με τον Γεώργιο Πισίδη. Τα πιο βασικά χαρακτηριστικά του είναι ο σχηματισμός $\times - u -$, οι δώδεκα συλλαβές και η τονικότητα, η οποία επιτυγχάνεται με την παροξύτονη κατάληξη του στίχου, τις πενθημιμερείς και εφθημιμερείς τομές και τις τονιζόμενες συλλαβές που προηγούνται αυτών²⁶.

¹⁸ Βλ. στ. 22, 24, 30, 39, 42, 50, 60, 63, 64, 88, 89, 94, 97, 126, 129, 137, 146, 150, 161, 165 και 187.

¹⁹ Βλ. στ. 40-41, 129-130 και 185-186.

²⁰ Βλ. στ. 51-53, 71, 104, 107, 172 και 179.

²¹ Βλ. στ. 2-6, 12-15 και 76-83.

²² Βλ. στ. 20-27, 40-45, 48-50 και 57-61.

²³ Βλ. στ. 121.

²⁴ Βλ. στ. 148-149.

²⁵ Για τις μεταφορικές λέξεις και τους μουσικούς όρους, τις ηχοποιημένες λέξεις βλ. το ευρητήριο όρων.

²⁶ Βλ. Hörandner, ό.π., σελ. 53-54.

Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά του εν λόγω μέτρου, θα παραθέσουμε κάποια στατιστικά στοιχεία για το πώς απαντώνται όλα αυτά στο ποίημα, δηλαδή εάν ο ανώνυμος ποιητής ακολουθεί τους κανόνες του. Όμως για την εξέταση του μέτρου δε θα συμπεριληφθούν οι στίχοι 3, 5, 8, 9, 10, 19, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 31, 44, 51, 65, καθώς δε σώζονται ολόκληροι.

Ως προς το σχηματισμό των ιάμβων, παρατηρούμε να διατηρούνται οι κανόνες της προσωδίας²⁷. Επιπλέον, ο κάθε στίχος αποτελείται από δώδεκα συλλαβές, εκτός από τους στίχους 37 και 47, οι οποίοι σώζονται με έντεκα. Ο ποιητής μένει πιστός στην παροξύτονη κατάληξη του στίχου, έναν σταθερά υποχρεωτικό δυναμικό τόνο στην προτελευταία συλλαβή²⁸. Επίσης, ως προς τις τομές του μέτρου, αξίζει να σημειωθεί ότι στους 172 στίχους του ποιήματος, που σώζονται ολόκληροι, έχουμε 124 πενθημιμερείς (=B5) και 48 εφθημιμερείς (=B7) τομές. Η σχέση τους με τις τονιζόμενες συλλαβές παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

	ΣΤΙΧΟΙ		ΣΤΙΧΟΙ
B5	124(= 72,09%)	B7	48(= 27,91%)
Προπαροξύτονες	10(= 5,81%)	Προπαροξύτονες	29(= 16,86%)
Παροξύτονες	51(= 29,65%)	Παροξύτονες	19(= 11,05%)
Οξύτονες	63(= 36,63%)	Οξύτονες	0

Τελικά, ο στόχος του ποιήματος, όπως αναφέραμε και παραπάνω, είναι να αποδώσει ο ποιητής σχεδόν ζωγραφικά την αρρώστια του, δηλαδή τον πονόδοντό του, ένα θέμα ιατρικό που με σημερινούς λογοτεχνικούς όρους, τουλάχιστον ξενίζει για έναν αναγνώστη ενός ποιήματος. Η απεικόνιση του πόνου του είναι πρωτότυπη, διότι ο ποιητής, έχοντας ως θέμα, όπως παρατηρούμε και από τον τίτλο, τα δόντια, στη συνέχεια θα αναπτύξει με περίτεχνο τρόπο το βάσανο της νόσου του, δίνοντας στο ποίημα βιωματικές διαστάσεις, δημιουργώντας μια λογοτεχνική σύμβαση.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, ο ποιητής συνδυάζει ποιητικές τεχνικές, εκφραστικά μέσα και αυτοαναφορικό λόγο για την ίδια την ποίηση, όπως αναφέραμε και παραπάνω. Με έναν έντονα περιγραφικό χαρακτήρα, ο ποιητής αφηγείται το προσωπικό του βίωμα, δημιουργώντας τους ακόλουθους βασικούς θεματικούς άξονες, δηλαδή τον πόνο, την αμαρτία, το βάσανο του σώματος, την αϋπνία, τους νυκτερινούς θρήνους, την ασιτία, τους τελευταίους πόνους, την εκρίζωση και την τομή των δοντιών και των ζωτικών οργάνων, την αθεράπευτη νόσο, την αντιστοιχία των μερών του σώματος με τα μέρη μιας κιθάρας, την παρέκκλιση προς το πένθος και την τραγωδία, καθώς και την τελική επίκληση στο Θεό²⁹.

Σε ένα εκτενές ποίημα οκτώ ενοτήτων, λοιπόν, ο ποιητής συζητά με ένα σίγουρα ιδιαίτερο τρόπο τον πονόδοντό του και ταυτόχρονα δημιουργεί ένα ιδιαίτερο

²⁷ Η προσωδία δε διατηρείται στους στίχους 12, 17, 39, 42, 45, 48, 73, 82, 99, 104, 107, 109, 112, 120, 122, 123, 125, 129, 131, 136, 137, 144, 146, 151, 152, 153, 162, 179 και 188.

²⁸ Βλ. Μ. D. Lauxtermann, *Οι απαρχές του ρυθμού. Ένα δοκίμιο για τον πολιτικό στίχο και άλλα βυζαντινά μέτρα*, επιμ. Σ. Κοτζάμπαση, μτφρ. Ε. Καλτσογιάννη, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 96-97. Η παροξυτονία επιδιώκεται με τη χρήση στερεότυπων παροξυτονων λέξεων όπως αμαρτίας (στ. 15, 35, 178, 185), βίαν (στ. 113, 129, 179, 184), εκτρίβει (στ. 40, 170), θέλει (στ. 115, 124), λίθους (στ. 44, 50), λόγους (στ. 18, 20, 155), λόγους (στ. 11, 168), πικρίαν (στ. 5, 111), πλέον (στ. 51, 72, 119), πόνους (στ. 57, 66, 80, 150), πόνον (στ. 95, 132, 134), πόνων (στ. 7, 61, 107, 108), πόνος (στ. 104, 128), σκότος (στ. 55, 56), στόμα (στ. 2, 164, 174, 175, 183) και φαρμάκων (στ. 140, 147).

²⁹ Οι βασικοί θεματικοί άξονες δημιουργήθηκαν σύμφωνα με το ευρετήριο όρων και τις επικρατούσες ομάδες ορολογίας.

πλαίσιο-κώδικα λογοτεχνικής επικοινωνίας με έναν ιδεατό-πραγματικό αποδέκτη³⁰. Ο ποιητής ίσως γνωρίζει τον πραγματικό αναγνώστη του ποιήματος και, πιθανόν, ανήκουν στο ίδιο λογοτεχνικό περιβάλλον. Αυτό γίνεται πιο εμφανές στους στίχους 6 και 7, όπου συναντάμε τη λέξη «φίλοις» και τη φράση «ἄριστε φίλων». Ο φίλος, λοιπόν, του ποιητή, πιθανόν, είναι ο αποδέκτης του ποιήματος, με τον οποίο ρητώς καθορίζεται μια λογοτεχνική επικοινωνία, για να μοιραστεί μαζί του το βάσανο της νόσου³¹.

Επιπλέον, άλλη μια εικασία, που μπορεί να γίνει, είναι ότι υπάρχει μια σχέση δασκάλου-μαθητή ανάμεσα στον ποιητή και τον αποδέκτη του ποιήματος³², καθώς η χρήση της αποστροφής «φίλε» αποτελεί έναν κοινό τόπο για τη διδακτική ποίηση, δημιουργώντας μια σχέση ανάμεσα στα δύο αυτά πρόσωπα, είτε πραγματική είτε πλασματική³³. Αυτή την υπόθεση την ενισχύει η προστακτική «ἄκουε», που απευθύνεται στον ιδεατό-πραγματικό αποδέκτη και ταυτόχρονα εκφράζει το διδακτικό στόχο του ποιήματος, δηλαδή την απεικόνιση, την περιγραφή του πονόδοντου του ποιητή³⁴.

---

³⁰ Περισσότερες πληροφορίες για τον αποδέκτη, αναγνώστη επιγραμμάτων του 11ου αιώνα βλ. K. Bentein and K. Demoen, «The Reader in Eleventh-century Book Epigrams», στο *Poetry and its Contexts in Eleventh-century Byzantium*, επιμ. F. Bernard, K. Demoen, Ashgate, Farnham-Burlington 2012, σελ. 69-88.

³¹ Η φιλία και συγκεκριμένα η πνευματική φιλία, η οποία αναδεικνύεται εδώ, αναπτύσσεται μεταξύ μίας ιδιότυπης ελίτ, που έχει κοινή αγάπη μάθησης. Ένας ποιητής, για να ανήκει σε αυτόν τον πνευματικό κύκλο, έπρεπε να έχει την απαραίτητη εκπαίδευση και να εργάζεται σκληρά για τη συγκέντρωση της γνώσης, διαφορετικά δε δικαιούνταν θέση στην πνευματική περιουσία και ήταν κοινωνικά και πνευματικά κατώτερος. Ο ποιητής, λοιπόν, συνδυάζει ποιητικές τεχνικές και εκφραστικά μέσα, όπως αναφέραμε και παραπάνω, για να αφηγηθεί το προσωπικό του βίωμα στο φίλο του. Μένει άγρυπνος (στ. 55-70), προσεύχεται (στ. 59-61, 178-189) και είναι σε εγρήγορση, ενώ το νυχτοπούλι κελαηδάει μετρώντας του σκοταδιού τις ώρες (στ. 71-75)· βλ. F. Bernard, *Writing and Reading Byzantine Secular Poetry, 1025-1081*, Oxford University Press, Oxford 2014, σελ. 177-179, 181-182, 188.

³² Σύμφωνα με τον F. Bernard ένα ποίημα μπορεί να λειτουργεί ως ένα είδος επίδειξης, καθώς σε ένα εκτενές κείμενο ο ποιητής δείχνει τη δύναμη του λόγου του, ώστε οι μαθητές να έχουν ένα παράδειγμα προς εξέταση και πιθανόν ως πρότυπο. Πιθανόν και εδώ ο ποιητής να γράφει ένα κείμενο για τα δόντια, απεικονίζοντας τον πόνο του, με σκοπό να λειτουργήσει ως μία επίδειξη, ως μία προπαρασκευαστική άσκηση ρητορικής, βλ. Bernard, *ό.π.*, σελ. 173-174, 222.

³³ Βλ. Hörandner, *ό.π.*, σελ. 149.

³⁴ Βλ. *ό.π.*, σελ. 134.

3. Η χειρόγραφη παράδοση

Ο κώδικας της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας Marcianus Graecus 524 περιέχει μια από τις σημαντικότερες συλλογές ποιημάτων της μεσοβυζαντινής περιόδου. Η χρονολόγησή του τοποθετείται γύρω στο 1300, αν και υπάρχουν αρκετές διαφορετικές απόψεις σχετικά με αυτό το ζήτημα. Για παράδειγμα, οι A. M. Zanetti, A. Bongiovanni και K. Horna υπέδειξαν ότι το χειρόγραφο χρονολογείται γύρω στον 14ο αιώνα, ο Σπ. Λάμπρος στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα, ενώ ο E. Mioni υποστήριξε ότι ο κώδικας τοποθετείται είτε στο τέλος του 13ου ή πιο πιθανόν στην αρχή του 14ου αιώνα, όπως, επίσης, πιστεύει ο H. Hunger και ο W. Hörandner. Επιπλέον, ο P. Odorico και ο C. Messis χρονολογούν το χειρόγραφο στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα³⁵. Ο κώδικας περιέχει έργα γνωστών συγγραφέων του 11ου και 12ου αιώνα, αλλά και πολλά ανώνυμα από την ίδια περίοδο³⁶.

Το χαρτώο χειρόγραφο από βομβύκινο χαρτί έχει διαστάσεις 250×160 χιλιοστά και αποτελείται από 292 φύλλα. Η επιφάνεια που είναι γραμμένη, καταλαμβάνει 185×130 χιλιοστά. Η γραφή του είναι ανισοστρόγγυλη. Επιπλέον, ο κώδικας είναι εξαιρετικά δυσανάγνωστος, εξαιτίας της πυκνής γραφής, της αμυδρότητας του μελανιού και της υγρασίας³⁷.

Η ανθολογία περιλαμβάνει τη συλλογή ποιημάτων του Θεόδωρου Βαλσαμώνος και του Νικόλαου Καλλικλή, το *Ὀδοιπορικὸν* του Κωνσταντίνου Μανασσή, ποιήματα του Θεόδωρου Προδρόμου και άλλων γνωστών συγγραφέων του 11ου και 12ου αιώνα. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι ο κώδικας αποτελείται και από τρεις συλλογές ανώνυμης περιστασιακής ποίησης (Sylloge A, B, C), οι οποίες είναι διάσπαρτες μέσα στο χειρόγραφο³⁸.

Σύμφωνα με τη Spingou ο κώδικας συντέθηκε για προσωπική χρήση ενός ανώνυμου αντιγραφέα και αναγνώστη της ποίησης, καθώς δεν υπάρχει μία ξεκάθαρη λογική στη διάταξη των επιγραμμάτων της κάθε συλλογής. Παρατηρούμε να

³⁵ Βλ. P. Odorico-C. Messis, «L' anthologie Comnène du Cod. Marc. Gr. 524: Problèmes d' édition et problèmes d' évaluation», στο *L' épistolographie et la poésie épigrammatique: projets actuels et questions de méthodologie. Actes de la 16e Table ronde du XXe Congrès international des Études byzantines*, επιμ. W. Hörandner, M. Grünbart, Centre d' études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 2013, σελ. 194 και F. Spingou, *Words and Artworks in the Twelfth Century and Beyond. The thirteenth century manuscript Marcianus gr. 524 and the twelfth-century dedicatory epigrams on works of art*, DPhil in Medieval and Modern Languages, University of Oxford, Michaelmas Term 2012, σελ. 9-11.

³⁶ Βλ. W. Hörandner, «A Cycle of Epigrams on the Lord's Feasts in Cod. Marc. Gr. 524», *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), σελ. 117. Στη συλλογή υπάρχουν αρκετά ανώνυμα ποιήματα, γεγονός που δείχνει ότι ο ανθολογητής παραμελεί να παραθέσει στοιχεία για την πατρότητα των ποιημάτων, καθώς τον ενδιαφέρει περισσότερο η λογοτεχνική ποιότητά τους, βλ. M. D. Lauxtermann, *Byzantine poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2003, σελ. 74-75. Ενδεχομένως, σύμφωνα με τη Spingou, η ανωνυμία των ποιημάτων οφείλεται στο γεγονός ότι οι πηγές του αντιγραφέα δεν ανέφεραν τα ονόματα των δημιουργών, βλ. F. Spingou, «The Anonymous Poets of the Anthologia Marciana: Questions of Collection and Authorship», στο *The Author in Middle Byzantine Literature. Modes, Functions, and Identities*, επιμ. A. Pizzone, Band 28, De Gruyter, Boston/Berlin 2014, σελ. 144.

³⁷ Βλ. Λάμπρος, «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», ό.π., σελ. 3, 5 και E. Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci manuscripti*, τ. II, Istituto poligrafico e zecca dello Stato, Libreria dello Stato, Roma 1985, σελ. 399.

³⁸ Βλ. Spingou, «The Anonymous Poets of the Anthologia Marciana: Questions of Collection and Authorship», ό.π., σελ. 140-141. Για το περιεχόμενο του κώδικα βλ. αναλυτικά Λάμπρος, «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», ό.π., σελ. 6-59· Σπ. Π. Λάμπρος, «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», *Νέος Έλληνομνημων* 8, τεύχ. Β (30 Ιουνίου 1911), σελ. 123-192 και Mioni, ό.π., σελ. 399-407.

αναμειγνύονται μικρά και μεγάλα σε έκταση ποιήματα, όπως και εκείνα που έχουν διαφορετικό θέμα, χωρίς επίσης να υπάρχει χρονολογική διάταξη. Επιπλέον, μερικά ακόμα στοιχεία για τη σύνθεση του κώδικα είναι η έλλειψη χαράκωσης των φύλλων, καθώς ο αντιγραφέας αντέγραφε ποιήματα, όπου υπήρχε ελεύθερος χώρος, η ασυνέπεια στους αριθμούς των γραμμών, μερικά ήδη αντιγραμμένα ποιήματα που γράφονται και παρακάτω ως προσθήκες και το πρόχειρο φύλλο 88r-v, που περιέχει σημεία μουτζουρωμένα³⁹.

Ως προς την ορθογραφία και τις όποιες μικρές ατέλειες στην αντιγραφή των κειμένων θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο αντιγραφέας δούλεψε σχολαστικά, αν και στη διάταξη του περιεχομένου της συλλογής, δηλαδή στη δομή-κατανομή του υλικού, δεν τον ενδιέφερε να δείξει την ίδια συνέπεια⁴⁰.

Το στυλ της γραφής και το περιεχόμενο της συλλογής μαρτυρούν ότι το χειρόγραφο προέρχεται από την Κωνσταντινούπολη και ο αντιγραφέας υπήρξε ενεργό μέλος στην πνευματική ζωή της πρωτεύουσας⁴¹.

---

³⁹ Βλ. Spingou, «The Anonymous Poets of the Anthologia Marciana: Questions of Collection and Authorship», ό.π., σελ. 141, 143-144.

⁴⁰ Βλ. ό.π., σελ. 141.

⁴¹ Βλ. ό.π., σελ. 143.

SIGLA

I. CODEX

M = Marcianus gr. 524, saec. XIII/XIV, ff. 9r-10v

II. CETERA

cf. = confer
cod. = codex
corr. = correxi
p. = pagina

Περὶ ὀδόντων

- Μόλις διασχῶν ἐξ ὀδύνης τὸ στόμα,
κλ . . . . . τῶν πόνων ἢ σφοδρότης,
δριμὺν κερῶσα τοῖς ὀδοῦσι τὸν σκύφον,
5 . . . . . ντοι τῆς νόσου τὴν πικρίαν,
ὡς συμμετάσχης τῆς ὀδύνης τοῖς φίλοις
ἄριστε φίλων, συμμεριστὰ τῶν πόνων.
Ἐξ ἀκοῆς γὰρ πληκτικ . . . . ρεων
τὰς . . . . . κατ . δύσεις
10 πικρὸν τὸν ἰὸν ἐξεμῶν ὥσπερ . . . ἔνων
ἄκουε λοιπὸν τοὺς δυσηκούς λόγους.
- Τὸ πάθος ἡμῖν ἐστὶν ὀδονταλγία
ἢ μᾶλλον ἄλγος τοῦ βάθους τῆς καρδίας·
ἐφάπτεται γὰρ καὶ μυχῶν τῶν ἐγκάτων,
15 τὴν γὰρ βρύσιν ἔσχηκεν ἐξ ἁμαρτίας.
Ἐκεῖθεν πρῶτον ἐξανοίγονται φλέβες,
μῦσος ἀποβλύζουσαι πολλῆς σαπρίας.
Ἄνθ' ὧν μολύνω τὸ στόμα σαπροῖς λόγοις
20 . . . ἀδολεσχῶν ὕβρεσιν . . . τρίους
καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τραυματίζων τοῖς λόγοις,
ὡς . . . . . τρης ἐπτέρω . . . . . οἰς
στόμα τε κυρτῶν καὶ περικλῶν τὰς μύλας
ὄξυτ . . . . . ττον βέλος.
Ἄνθ' ὧν τε δειπνῶ, τὰς τρυφὰς τὰς σαρκίνους
25 καὶ . . . . . μαρέαν
καὶ τὴν ἔνοικον γλῶτταν, εἰς πόρνην τρέπω
καὶ . . . . . ὄγου ξύλον
ψυχῆ συνάμα συζυγούση πρὸς . . . ον
30 . . . . . ὑσεις.
Ἵ πικρὸς ὄμφαξ τῶν πάλαι προπατόρων!
. . . . . οντ . . τρέπων
ἢ μάλλ' αὐτὸς καὶ τὸν ὄμφακα θλίβει,
τρώγων τε δειπνῶ τὴν πικρὰν αἰμωδίαν.
- Πρώτην μὲν οὖν εὔρηκεν ἡ νόσος βρύσιν
35 ἐκ τῶν φλεβῶν, ὡς εἶπον, τῆς ἁμαρτίας
τὴν δευτέραν τε καὶ γε φυσικωτέραν
ἐκ τῆς κατὰ τῶν φλεβῶν τῶν σαρκίνων·
χυμὸς γὰρ αὐταῖς ὡς δριμὺς ἐπιβρίσας,
ὡς ρεῦμα ῥοχθεῖ καὶ τὸ θαλάσσης κῦμα
40 καὶ τοὺς προβλήτας τῶν ὀδόντων ἐκτρίβει

18 σαπροῖς λόγοις cf. Eph. 4, 29 30 ὄμφαξ cf. Job 15, 33 33 αἰμωδίαν cf. Hypat. fr. (III p. 138, 21-24 F. Diekamp)

15 βρύσιν corr. : βρῦσιν cod. 17 ἀποβλύζουσαι corr. : ἀποβλύζουσι cod.

καὶ τὰς ῥαχίας τῶν μυλῶν ἐπιτρίβει.
 Ὡσπερὶ καὶ χεῖμαρρος ἐκρέων μέγας
 εἷς τι κάταντες ἐκ μεταρσίων τρέχων,
 45 καὶ δένδρα καὶ σκόλοπας . . . κει καὶ λίθους
 ἐκ γῆς ἀνασπῶν καὶ τὸ πέτρινον βρῖθος.
 Οὕτω τὸ ρεῦμα τῆς ἐμῆς καχεξίας
 ἐκ τῆς κατὰ τῶν λόφων ἀποβρύον
 καὶ ρίζας αὐτὰς τῶν ὀδόντων ἐκθλίβει
 50 καὶ τῶν μυλῶν φάτνωμα καὶ τὰς συνθέσεις
 ἔλκει τε τὴν ὄστωσιν ὡς σκληροὺς λίθους.
 Ὡ ρεῦμα πικρὸν τάχα καὶ μ . . ρας πλέον!
 Ὡ ρεῦμα, χεῦμα φαρμάκων ὀλεθρίων,
 κώνειον ἢ κύπελλον ἰώδους λύμης,
 Στυγός τε χύσις, Ἀχέροντος πλημμύρα!
 55 Ἐντεῦθεν αὐτὸς τὴν μὲν ἡμέραν σκότος,
 τὸ δὲ σκότος κέκρικα θανάτου σκότος·
 νύκτας ἀύπνους ἐξιάνω τοῖς πόνοις
 καὶ παννυχίζω γρηγορῶν εἰς τοὺς γόους,
 ὡς εἶθε πρὸς χάλκειον ὕπνον ἐτράπην,
 60 εἰς δ' αὖ ἀδιύπνιστον ἐκλίθην κάρων,
 ὡς λῆξιν εὔρον τῶν ἀκοιμήτων πόνων.
 Πυκνῶς στρέφω τὸ σῶμα κατὰ τῆς κλίνης
 ἐπὶ τε τὰ δίδυμα τῶν πλευρῶν μέρη,
 εἰς γαστέρα τε καὶ ῥάχεις μετατρέπων,
 65 ἐξυπτιάζω, κύμβαχον θουτ . φέρω,
 ὡς πεσσὸς ἀπλῶς ἀστατῶ μου τοῖς πόνοις,
 καὶ δυστυχῶ φεῦ τὰς μεταπτώσεις πάσας
 ξηροῖς ἀτεχνῶς ἐγκυβεύων ὀστέοις·
 σκαίρω τε πυρὸς, ὥσπερ εἰς μέσην φλόγα,
 70 ἰχθὺς ἔρημος τῶν λαλούντων ὀργάνων.
 Πρώτη φυλακὴ νύκτερος παρερρή
 καὶ τῶν σκοπευτῶν γρηγορεῖν ἔχω πλέον·
 τρίτη παρήλθεν· εὐδρομεῖ καὶ τετάρτη·
 ὄρνις κελαδεῖ τοῦ σκότους ὠροσκόπος·
 75 ἀντικελαδῶ νυκτερινοῖς τοῖς γόοις,
 καὶ ῥήγνυμι -φεῦ- ἐκ μέσων τῶν ἐγκάτων,
 νυκτικόραξ καθάπερ ἐκμελῆς βρέμων·
 -τὴν εὐλαλον γὰρ ὀργάνωσιν ἐθλίβην-
 λέων βρυχῶμαι, κἂν μυδὸς φέρω πλάσιν,
 80 κἂν τοῖς τοσοῦτοις ἐξενευρίσθην πόνοις.
 Οἶον με συνθλίβουσι τικτούσης πόνοι,
 ἐγκυμονῶ γὰρ τὰς ἐχιδναίας φύσεις,

56 θανάτου σκότος cf. Job 3, 5 **59** χάλκειον ὕπνον cf. Hom. Il. 11, 241 **68** ξηροῖς ὀστέοις cf. Ezech. 37, 1-14 **70** λαλούντων ὀργάνων cf. Geo. Pis. Hex. 641-642 (p. 623 R. Hercher)

42 Ὡσπερὶ corr. : ὡς περὶ cod.

85 τὸς μητροφόντας τῆς ἀμαρτίας γόνους·
 ἔω γὰρ εἶπειν τὸ κροτούμενον μύθοις,
 ὡς ὠδίνησα τὸν τεράστιον τόκον,
 ἐπικεφαλῆς τὴν ὀλεθρίαν ὕλην,
 δι' ὃν πτοοῦμαι καὶ θεὰς μογοστόκους
 ἢ τὸν πόνου σίδηρον ἐκτέμνοντά με.

90 Τροφῆς πέρι δέ τι προσαρμόσας φράσω;
 Ζητεῖ φάρυγξ μὲν, ἀλλὰ τὸ στόμα πτύει·
 δεξαμενὴ κοιλία καὶ σωλὴν βρῦει.
 Διψῶμεν οὐκοῦν φιλοτησίαις μέσαις,
 τὴν Ταντάλου τείνοντες ἀθλίως δίκην,
 95 κάρας ὑπερτέλλοντα φρίττοντες λίθον
 καὶ τὸν καταθλάττοντα τὰς μύλας πόνον.
 Κἂν καὶ βιασθῆ φύσεως τὸ παμφάγον,
 σίτων τε παράγαιτο καὶ τῶν πεμμάτων,
 εὐθὺς τὸ ρεῦμα συγκινεῖται σὺν βία,
 ὡς γὰρ μικρὰν τις ἐκκινήσας ψηφίδα
 100 ἤνοιξε ρεῦμα πολλάκις τῶν πλησμίων.
 Οὕτω κινήσας τῶν ὀδόντων μετρίους,
 ὡς καὶ τεμῆ τὸν ἄρτον ὡς καὶ λεπτύναι,
 εὐθὺς τὸ ρεῖθρον ἐξανοίγω τῆς νόσου.
 Ὡ τῶν ὀδόντων ἄλγος, ὦ μύλης πόνος!
 105 Ἐκ τοῦ στόματος εἰσρέων τοῖς ἐγκάτοις
 ὡς ἐξ ἀμάρας εἰς βαθύτερον κύτος.
 Ὡ τῶν ὀδόντων ἄλγος, ὦ πόνος πόνων!
 Σήμαντρον ἄλλο τῶν τελευταίων πόνων
 καὶ τῶν ὀδόντων τοῦ βρυγμοῦ καὶ τῆς φρίκης.
 110 Ὡ βρυγμὸς οὗτος πρόδρομος τῶν ἐσχάτων!

Πῶς ἐκλαλήσω τὴν τοσαύτην πικρίαν,
 πῶς ἐκφράσω τὰ μέτρα τῆς ἀρμονίας
 καὶ ποιότητα τῶν πόνων καὶ τὴν βίαν,
 ἂν συνθολῶμαι τῇ τοσαύτῃ πικρίᾳ;
 115 Ἐγγὺς ὅμως ἢ πείρα καὶ λαλεῖν θέλει·
 σούβλα δοκεῖ πείρουσα τὰς ρίζας κάτω,
 ὡς πᾶν τὸ φυτὸν τῶν ὀδόντων ἐκτέμη·
 ὡς δ' ἦν κραταιὸν ἐκ πλοκῆς ρίζωμάτων,
 ὠθεῖ πάλιν ἢ σούβλα καὶ θλίβει πλέον·
 120 καὶ πάλιν ἀντιβαίνει τῶν ριζῶν κράτος·
 μάχη τε πολλῇ καὶ κλόνοσ προ τῆς μάχης·
 ἢ δ' ὀξύτης τῆς σούβλας ὑπὸ τῆς βίας
 τανῦν μὲν ἐξάλλοιτο πρὸς τὴν καρδίαν,
 τανῦν τὸν ἐγκέφαλον ἐκτέμνειν θέλει,
 125 ζωῆς τὰς ἀρχὰς συγκυκῶσα τὰς δύο,
 σφάττουσα καὶ φράττουσα τῆς πνοῆς χύσιν
 ὡς καὶ τελευτᾶν τὴν ὀδύνην εἰς μόρον.

Ῥομφαία τοι γάρ ἐστὶν ὁ πλήττων πόνος
 ὡσεὶ τριγλῶχιν ὁ τριφυῆς τὴν βίαν·
 130 τέμνει μύλας γάρ, ἐγκέφαλον, καρδίαν·
 Ἄδου τρίαινα, Πλούτωνος τοῦτο ξίφος.
 Οὕτως ἀμυδρῶς ζωγραφῶ μου τὸν πόνον
 καὶ τῷ μέλανι τὸν ζοφοῦντα με γράφω,
 ὑπὲρ λόγον γάρ ἐστὶν, ὡς ὑπὲρ πόνον·
 135 Ἴπποκράτους δὲ καὶ Γαληνοῦ βιβλία
 ἔπηξε πάντα τῶν ὀδόντων τὸ θλίβον
 καὶ τὴν θεραπεύουσιν ἐντρέπει τέχνην.
 Μάτην καθαίρει τῆς κεφαλῆς τοὺς πόρους,
 κενοῖ τε φλέγμα καὶ χολὴν συνεκχέει·
 140 καὶ τοῖς ἐνύδροις καὶ ποτοῖς τῶν φαρμάκων
 [---]
 καὶ τὰς ἀμυχὰς εἴτε σικύας μάτην
 εἰς τοὺς τένοντας ὑπάγει καὶ τὰς ράχεις·
 ὡς ἐκροφᾶ τὸ θλίβον ἐν ἀντισπάσει,
 τὸ πλημμύρον γὰρ τὴν κένωσιν ἐκτρέχει,
 145 ἀντίσπασιν δὲ τὸ σκιρωθὲν ἐκτρέπει.
 Οἱ γὰρ ὀδόντες ἐνδακόντες τὸ στῦφον,
 οὐ φασιν λῦσαι τῇ βίᾳ τῶν φαρμάκων.

Ὅργανα φωνῆς τῆς ἐμῆς παρετράπη
 εἰς μουσικῆς ὄργανα νῦν τραγωδίας,
 150 τὸ φεῦ βοῶντα καὶ γοῶντα τοῖς πόνοις.
 ὦ μουσικὴ φθέγματα, ὦ ταύτης λύσις!
 Τὸ στόμα πλουτεῖ τῆς κιθάρας τὴν θέσιν,
 ὁ τῶν ὀδόντων στίχος, ὡς τῶν μαγάδων,
 καὶ σφίσιν ἐντείνονται τῆς χορδῆς τάσις·
 155 ὡς γλῶσσα χορδῆ καὶ τάσις ἐν τοῖς λόγοις
 καὶ τῆς κιθάρας εὐμελῆς ἅπας κρότος.
 Ἡ σύνθεσις δέ, νῦν παρ' ἡμῖν ἠλλάγη·
 ἀργοῦσιν αἱ μαγάδες ἐκτετραμμέναι
 ἢ καὶ θρυβεῖσαι τῶν ὀδυνῶν τῇ σφύρα
 160 καὶ μουσικῆς ὁ φθόγγος ἡμῖν ἐρρῦει·
 κἂν τι παρηχῆ, τὸν βαρὺν ἦχον κρέκεν·
 ὄργανα παρέκκλινεν, ὡς γραφῆς λόγος,
 εἰς πένθος ἡμῖν καὶ τραγωδίας μέλος·
 ὀδόντες ἡμῶν, ὄπλα καὶ βελῶν στόμα,
 165 καὶ τοὺς φοροῦντας ἔκταναν ἀντιστρόφως.
 Λέγε προφήτα, τίς δυνατὸς ἐν κράτει
 ἀμαρτανόντων τοὺς ὀδόντας συντρίβει;
 Πάντως ὁ μισῶν ἄφρονας τούτων λόγους.

129 τριγλῶχιν cf. Eust. Thess. Comm. ad Hom. II. (II p. 622, 20-21 van der Valk): τὴν τριγλώχινα τοῦ Ποσειδῶνος τρίαιναν **166-7** cf. Ps. 3, 8

136 ἔπηξε corr. : ἐπτυξε cod. θλίβον corr. : θλίβον cod. **143** θλίβον corr. : θλίβον cod. **144** πλημμύρον corr. : πλημμύρον cod. **146** στῦφον corr. : στῦφον cod **162** παρέκκλινεν corr. : παρέκκλινεν cod.

170 Οὐ μῦθος ἡμῖν οὐδὲ τερθρεία ξένη,
ἀλλ' οὐδὲ Τηρεὺς τὴν λαλοῦσαν ἐκτρίβει.
Τομῖς δὲ πικρὰ τοῦ χυμοῦ τοῦ παμφθόρου,
σφοδρὸς τε θυμὸς εὐθυδικούσης δίκης,
τὴν τῶν ὀδόντων ἐκθερίζουσι στίχα
καὶ τραυλὸν ἡμῖν ἐκτελοῦσι τὸ στόμα.
175 Ὁ θριγγὸς ἦρται καὶ μαραίνεται στόμα·
πτηνοὶ λόγοι σιγῶσιν ἐν τῷ κηπίῳ,
κλύζει γὰρ αὐτὸ δαψιλέστερον χύμα.

180 ὦ παιδαγωγὲ τῆς ἐμῆς ἀμαρτίας,
στῆσον μικρὸν σου τὴν πατάσσουσαν βίαν
καὶ τῷ στύφοντι μῖξον ἰλαρὸν κράμα·
ὁ καὶ γαληνὸς καὶ πραῦθυμος μόνος,
ὁ καὶ μαλάσσω τὰς ἀνηκέστους νόσους
κημῶ χαλινῶ τῆς γραφῆς λέγει στόμα·
185 σιαγόνας ἔσφιγξας ἡμῶν πρὸς βίαν,
ὡς ἀνακόψης ἄλμα τῆς ἀμαρτίας,
τὰς ἀλόγους τε τῶν παθῶν ἀταξίας·
ἄνες βραχὺ τι τοῦ χαλινοῦ τὴν τάσιν
καὶ μαστίγων τὴν βίαν ἠρέμα τότε,
πληγεῖς γὰρ ὀψέ, συγκομίζομαι φρένας.

176 πτηνοὶ λόγοι cf. Hom. Il. 1, 201: ἔπεα πτερόεντα **183** κημῶ χαλινῶ cf. Ps. 31, 9 **188** μαστίγων τὴν βίαν cf. Ps. 31, 10

169 τερθρεία corr. : τερθρία cod. **180** μῖξον corr. : μίξον cod. **183** κημῶ corr. : κημῶ cod.

Μετάφραση του κειμένου

Για τα δόντια

Με δυσκολία ανακουφίζοντας το στόμα από την οδύνη,
... η σφοδρότητα των πόνων,
κουφαίνοντας το έντονο κέλυφος των δοντιών,
5 ... το βάσανο της νόσου,
για να συμμετάσχεις στην οδύνη μαζί με τους φίλους
άριστε των φίλων που μοιράζεσαι τους πόνους.
Ακουστά λοιπόν ...
τις ...
10 το πικρό δηλητήριο αποβάλλοντας με εμετό σαν να ...
άκου λοιπόν τους δυσάρεστους λόγους.

Το νόσημά μας είναι ο πονόδοντος
ή καλύτερα ο πόνος απ' της καρδιάς τα βάθη,
διότι συνορεύει βεβαίως με τα ενδόμυχα [της],
15 καθώς αναβλύζει από την αμαρτία.
Από εκεί κατ' αρχάς ανοίγουν διάπλατα οι φλέβες,
αποβάλλουν την ακαθαρσία πολλής σαπίλας.
Για όσα μολύνω το στόμα με σάπια λόγια
φλυαρώντας με ύβρεις ...
20 και τους αδελφικούς φίλους πληγώνοντας με τα λόγια,
σαν ...
και το στόμα λυγίζοντας και σπάζοντας ολόγυρα τις γνάθους
... βέλος,
Και για όσα δειπνώ, τις ηδονές τις σαρκικές
25 και ...
και τη γλώσσα που μέσα κατοικεί, την κάνω πόρνη
και ...
μαζί ζώντας ως σύζυγος η ψυχή ... προς ...
...
30 Ω σταφύλι άγουρο των αρχαίων προγόνων!
...
ή καλύτερα ο ίδιος και την αγουρίδα συμπιέζει,
και τρώγοντας δειπνώ την γεμάτη πόνο στα δόντια ανατριχίλα.

Μια πρώτη λοιπόν διέξοδο έχει βρει η πάθηση
35 από τις φλέβες, όπως είπα, της αμαρτίας
και μια δεύτερη και ακόμη πιο φυσική
αυτή που βγαίνει από τις φλέβες τις σαρκικές·
διότι από αυτές σαν ορμητικό υγρό ορμώντας,
σαν ρεύμα βρυχάται και [σαν] το κύμα της θάλασσας
40 και τους προβλήτες των δοντιών τρώει λίγο-λίγο
και τα σκληρά οστά των γνάθων καταστρέφει.
Και γύρω σαν ορμητικός χείμαρρος εκβάλλοντας
κάπου κατηφορικά ρέοντας από ψηλά,

45 και δέντρα και ξύλα σπασμένα ... και λίθους
από τη γη ξεκολλώντας και το πέτρινο φορτίο.
Έτσι το ρυάκι της αδυναμίας μου
από τις κορυφές [ψηλά] κάπου πηγάζοντας
και τις ίδιες τις ρίζες των δοντιών συμπιέζει
και τη σειρά των γνάθων και την κατασκευή τους
50 τραβάει ακόμη και τη βάση των οστών σαν [νά 'ναι] σκληρές πέτρες.
Ω ρυάκι οδυνηρό πιθανόν πιο πολύ και ...!
Ω ρυάκι, που στάζεις φάρμακα θανατηφόρα,
κόνειο ή κύπελλο δηλητηριώδους φθοράς,
και ροή της Στυγός, πλημμύρα του Αχέροντα!

55 Γι' αυτό ο ίδιος από τη μια την ημέρα σαν σκοτάδι,
κι από την άλλη το σκοτάδι [της νύχτας] το έβλεπα σαν σκοτάδι θανάτου·
νύκτες άπνες ολότελα θα θεραπεύσω με τα βάσανα
και ξενυχτώ μένοντας άγρυπνος στους θρήνους,
ώστε μακάρι σε «αιώνιο» ύπνο να έπεφτα,
60 και σε νάρκωση πάλι χωρίς ξυπνημό να ξάπλωνα,
και να έβρισκα τέλος στους ακοίμιστους πόνους.
Κάθε τόσο στριφογυρίζω το σώμα πάνω στο κρεβάτι
και από τις δύο όμοιες μεριές των πλευρών,
και αλλάζοντας μπρούμυτα και ανάσκελα,
65 γυρίζω σε ύπτια θέση, με το κεφάλι κάτω ...,
και σαν κολόνα δε σταματώ τους πόνους,
αχ και υποφέρω όλες τις μεταβολές
και πραγματικά ρίχνω ζαριές με τα γυμνά οστά·
και χοροπηδώ απ' τη φωτιά, σαν να είμαι στη μέση της φλόγας,
70 ψάρι που του λείπουν της μιλιάς τα όργανα.

Πέρασε η πρώτη ώρα της νύχτας
και απ' τους σκοπούς είμαι πιο ξύπνιος·
πέρασε κι η τρίτη [ώρα]· τρέχει γρήγορα και η τετάρτη·
πουλί κελαηδάει μετρώντας του σκοταδιού τις ώρες·
75 απαντώ στο κελάηδισμα με νυχτερινούς θρήνους,
αχ, και διαλύομαι από τα βάθη μου μέσα,
ακριβώς σαν ένας νυχτοκόρακας φάλτσος·
-αφού λοιπόν στα όργανα της όμορφης λαλιάς πιάστηκα-
μουγκρίζω [σαν] λιοντάρι, αν και φέρω το σχηματισμό του ποντικού,
80 αν και δεν έχω δυνάμεις από τους τόσο μεγάλους πόνους.
Ακριβώς όπως αυτή που γεννά οι πόνοι με συνθλίβουν,
επειδή κυφορώ τα δημιουργήματα της οχιάς,
τους μητροκτόνους απογόνους της αμαρτίας·
και ας μην πω αυτό που οι μύθοι διατυμπανίζουν,
85 ότι δηλαδή με πόνους γέννησα τον τεράστιο τόκο,
πάνω από το κεφάλι [μου] την ολέθρια ύλη,
εξαιτίας του οποίου φοβάμαι λιγότερο και τις θεές των τοκετών
παρά το μαχαίρι του πόνου που με κόβει.

Και για τροφή θα συνθέσω κάτι κατάλληλο στην περίπτωση και θα πω;
90 Ζητάει από τη μία ο λαιμός, αλλά το στόμα φτύνει·

δεξαμενή είναι η κοιλιά και ο σωλήνας τρέχει.
Διψάμε λοιπόν μέσα στα συμπόσια των φίλων,
πηγαίνοντας άθλια προς την καταδίκη του Ταντάλου,
95 το λίθο που αιωρούταν πάνω από το κεφάλι τρέμοντας
και τον πόνο που κατασυντρίβει τις γνάθους.
Ακόμα και αν δαμασθεί το παμφάγο της φύσης μας,
και τις τροφές δοκιμάσει ελάχιστα και τα γλυκίσματα,
αμέσως το υγρό ξεκινά μαζί με ορμή,
100 όπως ακριβώς κάποιος μετακινώντας ένα μικρό λιθαράκι
πολλές φορές άνοιξε ένα ρυάκι με αμέτρητα νερά.
Έτσι κουνώντας μερικά δόντια,
ακόμα και για να κόψει το ψωμί μέχρι να αλεστεί,
αμέσως το ποτάμι ανοίγω διάπλατα της νόσου.
105 Ω τι οδύνη των δοντιών, ω τι πόνος της γνάθου!
Από το στόμα τρέχοντας μέσα στα έγκατά μου
όπως από ένα αυλάκι σε μια βαθύτερη κοιλότητα.
Ω τι πόνος των δοντιών, ω τι πόνος πόνων!
Ένα σημάδι άλλο των εσχάτων πόνων
και του τριξίματος των δοντιών και του ρίγους.
110 Ω το τρίξιμο τούτο που προμηνά τα έσχατα!

Πως θα φωνάξω σε όλους για την τόσο βαθιά θλίψη,
πως θα εκφράσω τα μέτρα της αρμονίας
και το είδος των πόνων και την έντασή τους,
αν είμαι θολωμένος από τόσο μεγάλη πίκρα;
115 Και όμως δίπλα [είναι] αυτό που νοιώθω και θέλει να μιλήσει·
φαίνεται ότι η σουβλιά διαπερνώντας τις ρίζες κάτω,
για να κόψει σύρριζα ολόκληρο το φυτό των δοντιών·
όπως όμως ήταν δυνατό από το πλέξιμο των ριζών,
120 πάλι η σουβλιά σπρώχνει και πιέζει πιο πολύ·
και ξανά η ισχύς των ριζών αντιστέκεται·
μάχη μεγάλη και σεισμός πριν τη μάχη·
η αιχμηρότητα της σουβλιάς με βίαιο τρόπο
πότε βέβαια χοροπηδά προς την καρδιά,
[και] πότε τον εγκέφαλο να κόψει απ' τη ρίζα θέλει,
125 συνταράσσοντας τις δύο αρχές της ζωής,
σφάζοντας και φράζοντας τη ροή της αναπνοής
μέχρι και να καταλήξει ο μεγάλος πόνος στο θάνατο.
Γιατί βέβαια ξίφος δίκικοπο είναι ο δυνατός πόνος
ακριβώς σαν βέλος με τρεις αιχμές που μαζί φυτρώνουν στη βία·
130 κόβει τις γνάθους λοιπόν, τον εγκέφαλο, την καρδιά·
τρίαίνα του Άδη, του Πλούτωνα τούτο το ξίφος.

Έτσι αμυδρά απεικονίζω τον πόνο μου
και με το μελάνι αυτόν που με θολώνει αναπαριστώ,
επειδή είναι πάνω από τη λογική, όπως πάνω [κι] από τον πόνο·
135 του Ιπποκράτη ακόμη και του Γαληνού τα βιβλία
τα φόβισε όλα η πάθηση των δοντιών
και ντροπιάζει την τέχνη που [τα] θεραπεύει.
Μάταια καθαρίζει τα ανοίγματα του κεφαλιού,

και αδειάζει το φλέγμα και τη χολή ρίχνει μαζί έξω συγχρόνως·
 140 και με τα υγρά και πόσιμα από τα φάρμακα
 [---]
 και τα τραύματα ή και τους ερεθισμούς μάταια
 προς τους τένοντες [του αυχένα] διώχνει και τις πλάτες·
 καθώς ρουφάει ό,τι πονά με έλξη αντίθετα,
 το πλημμύρισμα λοιπόν το άδειασμα ξεπερνάει,
 145 και την αναρρόφηση το ρίζωμα [της αρρώστιας] την ανατρέπει.
 Γιατί καθώς τα δόντια δαγκώνουν μέσα τη στυφότητα,
 δε δέχονται να την ελευθερώσουν από τη δύναμη των φαρμάκων.

Τα όργανα της δικής μου φωνής παράταιρα άλλαξαν
 σε όργανα μουσικής τώρα τραγωδίας,
 150 το «αλίμονο» κραυγάζοντας και θρηνώντας από τους πόνους.
 Ω μουσική του ήχου της φωνής, ω καταστροφή αυτής!
 Το στόμα έχει ως πλούτο της κιθάρας τη θέση,
 η σειρά των δοντιών, όπως τις γέφυρες [της κιθάρας],
 και με αυτά σαν να ρυθμίζεται η ένταση της χορδής·
 155 όπως τη γλώσσα [είναι] η χορδή και η ένταση στα λόγια
 και της κιθάρας [γίνεται] μελωδικός κάθε κρότος.
 Όμως η σύνθεση, τώρα σε εμάς έχει αλλάξει·
 παραμένουν αδρανείς οι γέφυρες που έχουν ανατραπεί
 ή και θρυμματισμένες από το σφυρί των πόνων
 160 και ο φθόγγος της μουσικής σε εμάς χάθηκε·
 και αν κάποιο ήχο αναπαράγει, το λυπηρό ήχο έπαιξε·
 τα όργανα παρέκκλιναν, όπως [λέει] της γραφής ο λόγος,
 προς το πένθος για εμάς και τη μουσική της τραγωδίας·
 τα δόντια μας, όπλα και στόμα των βελών,
 165 και αυτούς που τα φορούν σκότωσαν παραδόξως.
 Λέγε προφήτη, ποιος δυνατός σε κράτος
 των αμαρτωλών τα δόντια συντρίβει;
 Σίγουρα όποιος μισεί αυτών τους ανόητους λόγους.
 Ούτε μύθος [είναι αυτό] για μας ούτε προφητεία ξένη,
 170 αλλά ούτε ο Τηρέας καταστρέφει αυτή που μιλάει.
 Μαχαιράκι λοιπόν αιχμηρό του υγρού του ολοκληρωτικού ολέθρου,
 υπερβολικός θυμός της δίκαιης τιμωρίας,
 τη σειρά των δοντιών θερίζουν
 και τραυλό για εμάς καταντούν το στόμα.
 175 Ο φράχτης γκρεμίζεται και το στόμα μαραίνεται·
 τα φτερωτά λόγια σωπαίνουν στο περιβολάκι,
 επειδή το πλημμυρίζει αυτή αφθονότερη νεροποντή.

Ω παιδαγωγέ της δικής μου αμαρτίας,
 εμπόδισε για λίγο τη βία που με χτυπά
 180 και τη στυφότητα ανακάτεψε με ευχάριστο μείγμα·
 εσύ που μόνος είσαι και ήρεμος και πράος,
 κι εσύ που μαλακώνεις τα ανίατα νοσήματα
 με σφικτό χαλινάρι της γραφής λέει το στόμα·
 τις γνώθους μας συγκράτησες με βία,
 185 για να ανακόψεις το άλμα της αμαρτίας,

και τις χωρίς λογική των παθών παρεκτροπές·
χαλάρωσε για λίγο του χαλιναριού τη δύναμη
και με των μαστίγων τη βία ήρεμα τότε,
αν και χτυπημένος πιο πριν, έρχομαι στα συγκαλά μου.

Σχόλια

7 ἄριστε φίλων: στο σημείο αυτό υπάρχει η αποστροφή σε έναν ανώνυμο φίλο, η οποία μάς δείχνει ενδεχομένως για ποιον γράφεται το συγκεκριμένο ποίημα. Ο ποιητής, πιθανόν, ενώ υποφέρει από τον πονόδοντό του, έχοντας αβάσταχτους πόνους, μοιράζεται το βάσανο της νόσου με τον καλύτερό του φίλο, στον οποίο, στη συνέχεια, θα αφηγηθεί εκτενώς το «δράμα» του, με σκοπό να το ακούσει και να συμμετέχει σε αυτό.

11 ἄκουε: Ο ποιητής, όπως είπαμε και παραπάνω, απευθύνεται στον αποδέκτη του ποιήματος, δηλαδή σε ένα φίλο του, για να ακούσει τους δυσάρεστους λόγους που θα ακολουθήσουν στη συνέχεια του κειμένου. Σε αυτό το σημείο ο ποιητής, επαναλαμβάνοντας την εν λόγω σε β' ενικό πρόσωπο αποστροφή, κλείνει τη σύντομη εισαγωγή, ενώ ταυτόχρονα μας προετοιμάζει και μας εισάγει στην πρώτη ενότητα του ποιήματος (στ. 12-33), όπου για πρώτη φορά θα γίνει αναφορά στον πονόδοντό του, που αναβλύζει από την αμαρτωλή ψυχή του.

12 ὀδονταλγία: ο όρος αυτός συναντάται σε αρκετά ιατρικά κείμενα, δηλαδή του Γαληνού, του Ψευδο-Γαληνού, του Διοσκουρίδου Πεδάνιου, του Αίλιου Προμώτου, καθώς και σε άλλους συγγραφείς· εδώ, δηλώνει το θέμα, τον πονόδοντο του ποιητή, ο οποίος αποτελεί και την αφορμή να γράψει το εκτενές αυτό ποίημα. Όμως, παρατηρούμε ότι εδώ δεν υπάρχει ένας σύντομος ορισμός της αρρώστιας, αντίστοιχος με εκείνον των ιατρικών κειμένων, αλλά με τη χρήση μεταφορικού λόγου ο ποιητής επιχειρεί να αναπτύξει στους επόμενους στίχους τον όρο «ὀδονταλγία». Αναφέρει, λοιπόν, ότι ο πόνος των δοντιών προέρχεται από τη ψυχή του που έχει αμαρτήσει, αφού έχει πληγώσει οικεία άτομα, μιλώντας υβριστικά. (βλ. επόμενο σχόλιο) Επομένως, δεν ακολουθεί τον επιστημονικό λόγο των ιατρικών κειμένων, αλλά επιχειρεί να ορίσει την «ὀδονταλγία» πνευματικά, δημιουργώντας ήδη από την αρχή μια λογοτεχνική, ποιητική σύμβαση.

18-20 μολύνω τὸ στόμα σαπροῖς ... λόγοις: εδώ ο συγγραφέας αναφέρει ότι έχει μολύνει το στόμα του με σάπιους λόγους, αφού μιλάει υβριστικά, πληγώνοντας τους αδελφικούς φίλους. Αυτό έρχεται σε αντιδιαστολή με την επιστολή του Παύλου προς Εφεσίους (*Eph.* 4, 29), όπου τους παροτρύνει «*πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλὰ εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν.*». Η αμαρτία, λοιπόν, που έχει διαπράξει ο ποιητής συνδέεται με τον πονόδοντό του, καθώς είναι η αιτία που έχει προκληθεί η αρρώστια του. Αυτή η σύνδεση γίνεται πιο συγκεκριμένη και στη συνέχεια, στους στίχους 24-29, όπου γίνεται αναφορά στις ηδονές της σάρκας, που τον έχουν οδηγήσει στον πόνο, και στη γλώσσα του, η οποία γίνεται πόρνη, δηλαδή αμαρτωλή που σαν να απατά τη «σύζυγο-ψυχή», μιλώντας ανήθικα και υβριστικά.

30 Ὡ πικρὸς ὄμφαξ τῶν πάλαι προπατόρων: σε αυτό το σημείο γίνεται πιθανόν αναφορά στις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος. Ενώ, σύμφωνα με τον Ιώβ (*Job* 15, 33), όποιος έχει αμαρτήσει, λέγοντας απρεπή λόγια ενώπιον του Θεού, θα καταστραφεί και δε θα επιζήσει, αλλά όπως το άγουρο σταφύλι θα τρυγηθεί πριν από την ώρα του («*τρυγηθεῖ δὲ ὡς ὄμφαξ πρὸ ὥρας, ἐκπέσει δὲ ὡς ἄνθος ἐλαίας*»). Έτσι και ο ποιητής, αφού έχει αμαρτήσει, μιλώντας υβριστικά και πληγώνοντας τους

αδελφικούς φίλους, βγάζοντας ακριβώς μούστο από το σταφύλι το άγουρο, δειπνεί με το φαγητό του τον έντονο πόνο των δοντιών.

33 *αίμωδιαν*: καθώς συμπιέζει ο ποιητής το άγουρο σταφύλι, η οξύτητά του εμποδίζει τα δόντια να πλησιάσουν την τροφή και ο ίδιος αισθάνεται έντονη ανατριχίλα. Έχει αμαρτήσει και η ασέβειά του δεν θα μπορεί να υποδεχτεί την πνευματική τροφή. Πρβλ. «*Διττός ό τής έννοίας λόγος· τοῦτο μέν, ὅτι ὡσπερ τὸ ὄξύ τοῦ ὄμφακος ἐμποδίζει τοὺς «ὀδόντας» εἰς τήν τροφήν παθόντας τήν αίμωδιαν, οὔτω καὶ ἡ ἀσέβεια αὐτῶν ἀμβλύνουσα τὰς τής ψυχῆς αὐτῶν δυνάμεις ἐμποδίζει αὐτοὺς εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τήν πνευματικὴν τροφήν.*», Hyrat. fr. 3 (p. 138, 21-24 F. Diekamp). Η «αίμωδιά», λοιπόν, που αισθάνεται ο ποιητής στα δόντια είναι το αποτέλεσμα της αμαρτίας του, καθώς έχει μολύνει το στόμα του με ανήθικους λόγους, πληγώνοντας οικεία άτομα.

34 *Πρώτην μὲν οὖν εὔρηκεν ἡ νόσος βρύσιν*: ο συγκεκριμένος στίχος φαίνεται να συνοψίζει επιγραμματικά το νόημα της πρώτης ενότητας (στ. 12-33), όπου γίνεται αναφορά στην πρώτη δίοδο της πάθησης, δηλαδή μέσα από τις φλέβες της αμαρτίας. Ο ποιητής έχει αμαρτήσει, καθώς μιλάει υβριστικά, πληγώνοντας αδερφικούς φίλους. Η ασέβειά του, λοιπόν, είναι η αιτία-πηγή της αρρώστιας, η οποία τον έχει καταβάλει. Τη γλώσσα του την έχει κάνει πόρνη και γεύεται το άγουρο-ξινό σταφύλι που προκαλεί έντονο πόνο στα δόντια, εμποδίζοντάς τον να γευτεί την όποια πνευματική τροφή. (βλ. το χωρίο στο προηγούμενο σχόλιο)

38-45 *χυμὸς γὰρ αὐταῖς ὡς δριμύς ἐπιβρίσας ... ἐκ γῆς ἀνασπῶν καὶ τὸ πέτρινον βρῖθος*: στο σημείο αυτό ξεκινούν οι μεταφορές από συμπραζόμενα του υγρού στοιχείου, για να περιγράψει ο ποιητής τις βρωμερές εκκρίσεις, τα αποστήματα του πονόδοντού του· τα υγρά του αποστήματος ξεχύνονται με θόρυβο από τις φλέβες της σάρκας ορμητικά, σαν ρεύμα και σαν το κύμα της θάλασσας και καταστρέφουν τους προβλήτες των δοντιών και τα οστά των γνάθων. Έπειτα, μεταβαίνουμε σε μια άλλη μεταφορά (στ. 42-45), από τη θάλασσα στον ορμητικό χείμαρρο, ο οποίος κατηφορικά ρέει από ψηλά και παρασέρνει τα πάντα στο πέρασμά του, δέντρα, ξύλα, μέχρι το πέτρινο φορτίο της γης. Ο ποιητής, λοιπόν, περιγράφει τις εκκρίσεις του πονόδοντου σαν ένα χείμαρρο, που πηγάζει ψηλά από τους λόφους, ορμάει και ξεκολλάει το πέτρινο φορτίο, δηλαδή συμπιέζει τις ρίζες των δοντιών, το σχηματισμό των γνάθων και τραβάει προς τα έξω ακόμη και την κατασκευή των οστών.

41 *ράχιας*: (ή) *ράχις* = ραχοκοκαλιά, οστά / (ή) *ράχια* = ρόχθος, ακτή, βραχώδης παραλία, η θάλασσα που φουσκώνει και σπάει στην ακτή. Ενώ στην έκδοση ενδεχομένως υπερτερεί η μεταφορική χρήση της λέξης (με βάση άλλωστε και τη γραφή που παραδίδεται στον κώδικα), στη μετάφραση έχουμε κρατήσει την πρώτη έννοια, δηλαδή ως «οστά», που επίσης φαίνεται να είναι παρούσα ερμηνευτικά.

46-53 *Οὔτω τὸ ρεῦμα τῆς ἐμῆς καχεξίας ... κόνειον ἢ κύπελλον ἰώδους λύμης*: από το στίχο 46 και εξής ο ποιητής μεταφέρεται από τον προφορικό λόγο στην κυριολεκτική-ιατρική ορολογία για τα δόντια και την ανατομία τους. Παρατηρούμε όρους, όπως «καχεξίας», «ρίζας», «ὀδόντων», «μυλῶν», «ὄστωσιν», «ῥεῦμα» και «φαρμάκων», να χρησιμοποιούνται, με σκοπό την περιγραφή της έκκρισης των αποστημάτων του πονόδοντου, η οποία συμπιέζει τις ρίζες των δοντιών, το σχηματισμό των γνάθων, την κατασκευή τους και την κατασκευή των οστών, στην κυριολεξία ξεθεμελιώνοντάς τα με βάση το απόσπασμα. Ο ποιητής, λοιπόν, χρησιμοποιεί όρους για την ανατομία των δοντιών, για να αναφερθεί στην οδυνηρή αυτή έκκριση του πονόδοντου, που ορμάει σαν το χείμαρρο, προκαλώντας πόνο σε

ολόκληρη την κατασκευή των δοντιών του. Έπειτα, στους στίχους 51-53, χρησιμοποιεί θρηνητικά σχεδόν επιφωνήματα, δίνοντας έμφαση, μέσα από έναν πλεονασμό σχετικών όρων, στο ρεύμα των καταστροφικών φαρμάκων, δηλαδή στις βρωμερές εκκρίσεις που είναι σαν δηλητήριο, όπως το κώνειο. Τα αποστήματα του πονόδοντου του ποιητή, περιγράφονται με όρους ιατρικούς, ως φάρμακα καταστροφικά, δηλητηριώδη, που φθείρουν τον ίδιο, προκαλώντας του πόνο και οδηγώντας τον στο θάνατο.

54 *Στυγός τὲ χύσις, Ἀχέροντος πλημμύρα*: οι βρωμερές εκκρίσεις του πονόδοντου του ποιητή περιγράφονται σαν τη ροή της μυθικής πηγής της Στυγός και την πλημμύρα του επίσης μυθικού Αχέροντα. Τα ύδατα της Στυγός έπεφταν από πολύ ψηλό βράχο και ήταν δηλητηριώδη. Σύμφωνα με τον Ησίοδο, όποιος έπινε από τα νερά της δε μπορούσε να κινηθεί, να αναπνεύσει και να μιλήσει για ένα χρόνο (*Hes. Th.* 793-806). Ο Αχέροντας από τα αρχαία χρόνια είχε ταυτιστεί με το θάνατο, καθώς εκεί βρισκόταν οι πύλες του Άδη. Ο Ερμής παρέδιδε τις ψυχές των νεκρών στον Χάροντα, διασχίζοντας τον ποταμό, δηλαδή το δρόμο για τον κάτω κόσμο, ο οποίος διασταυρωνόταν με τους Πυριφλεγέθοντα και Κωκυτό (*Hom. Od.* 10, 513-515 και *E. Alc.* 438-444).

55-70 *Έντεϋθεν αὐτὸς τὴν μὲν ἡμέραν σκότος ... ἰχθὺς ἔρημος τῶν λαλούντων ὀργάνων*: σε αυτή την ενότητα ο ποιητής περιγράφει το βάσανό του: την άθλια κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει τη νύχτα, εξαιτίας του πονόδοντου. Υποφέρει και μένει άπνους. Βλέπει το σκοτάδι της νύχτας σαν σκοτάδι θανάτου. Δεν μπορεί να θεραπεύσει τους πόνους του και μένοντας άγρυπνος θρηνεί, ευχόμενος να έπεφτε σε «αιώνιο» ύπνο. Στριφογυρίζει στο κρεβάτι του και στις δύο μεριές, ξαπλώνοντας μπρούμυτα και ανάσκελα. Γυρίζει σε ύπτια θέση με το κεφάλι, σαν κολόνα. Δεν αντέχει τους πόνους και φωνάζει. Στριφογυρίζει, όπως τα ζάρια που τά σβουρίζει κάποιος στα χέρια του, σαν να είναι ένας σωρός από γυμνά κόκκαλα, και υποφέρει. Καίγεται, γιατί παίζει με τη φωτιά και θρηνεί μεταβάλλοντας τον ήχο των μουσικών οργάνων, δηλαδή τον ήχο της φωνής του. Σαν το έρημο-βουβό ψάρι αφήνει τα μουσικά όργανα χωρίς φθόγγους να πουν για τον πόνο στα δόντια του. Έτσι, λοιπόν, ο ποιητής περιγράφει τον πονόδοντό του που δεν τον αφήνει τη νύχτα να κοιμηθεί, μια άθλια κατάσταση που καθέννας θα μπορούσε να την έχει βιώσει, αλλά όχι και να την περιγράψει με τον ίδιο τρόπο.

56 *θανάτου σκότος*: ο ποιητής βλέπει το σκοτάδι της νύχτας σαν σκοτάδι θανάτου. Θρηνεί και δεν αντέχει τους αβάσταχτους πόνους των δοντιών του, τους οποίους δε μπορεί να θεραπεύσει. Μένει άγρυπνος και εύχεται να έπεφτε σε «αιώνιο» ύπνο, δηλαδή να πέθαινε, καθώς δεν μπορεί να αντέξει τον πονόδοντο που τον έχει καταβάλλει. Το θρήνο, λοιπόν, του ποιητή θα μπορούσαμε να τον παραβάλουμε με το θρήνο του Ιώβ, ο οποίος καταράστηκε την ημέρα της γέννησης του, ευχόμενος εκείνη να ήταν σκοτάδι και σκιά θανάτου, «*έκλάβοι δὲ αὐτὴν σκότος καὶ σκιά θανάτου*» (*Job* 3, 5).

59 *χάλκειον ὕπνον*: ο ποιητής μένοντας άγρυπνος από τους αβάσταχτους πόνους εύχεται να έπεφτε σε «αιώνιο-χάλκινο» ύπνο, δηλαδή να πέθαινε. Τη φράση αυτή τη συναντάμε στην Ιλιάδα του Ομήρου, «*χάλκειον ὕπνον*» (*Hom. Il.* 11, 241), όπου ο Ιφιδάμαντας αποκοιμήθηκε τον χάλκινο ύπνο, αφού ο Αγαμέμνονας τον σκότωσε με το ξίφος του. Η φράση αυτή στα Ομηρικά έπη δηλώνει τον ύπνο του θανάτου, δηλαδή το θάνατο από τη χάλκινη λόγχη του κονταριού του Αγαμέμνονα. Ο Όμηρος

χρησιμοποιεί τη λέξη «ύπνος» αντί για τη λέξη «θάνατος», θέλοντας να μην υποβιβάσει και να τιμήσει τον τρόπο του θανάτου.

62-67 *Πυκνῶς στρέφω τὸ σῶμα κατὰ τῆς κλίνης ... τὰς μεταπτώσεις πάσας*: σε αυτούς τους στίχους συνεχίζεται το «μαρτύριο των μετακινήσεων» του σώματος του ποιητή, εξαιτίας του πονόδοντού του που δεν τον αφήνει να κοιμηθεί. Υποφέρει και στριφογυρίζει και από τις δύο μεριές του κρεβατιού, ξαπλώνοντας μπρούμυτα και ανάσκελα. Επίσης, παρατηρούμε να δίνεται σχεδόν μια γεωμετρική διάσταση στο σώμα του στους στίχους 65-66, καθώς βρίσκεται σε ύπτια θέση. Σαν την κολόνα βρίσκεται πάνω στο κρεβάτι, έχοντας το σώμα ευθυγραμμισμένο και το κεφάλι καλά ξαπλωμένο πίσω, στραμμένο προς τα πάνω, χωρίς να κινείται σε καμία κατεύθυνση. Μένει ακίνητος και άγρυπνος, καθώς δεν αντέχει τους πόνους των δοντιών.

68 *ξηροῖς ὀστέοις*: στο συγκεκριμένο στίχο του επιγράμματος ο ποιητής τονίζει ότι ξενυχτάει και υποφέρει από τους πόνους. Χρησιμοποιεί μεταφορικό λόγο, αναφέροντας ότι στριφογυρίζει στο κρεβάτι, όπως τα ζάρια που τα σβουρίζει κάποιος στα χέρια του. Έτσι, σαν ένας σωρός από γυμνά κόκκαλα που γυρίζουν είναι ο ποιητής, εξαιτίας των πόνων των δοντιών του. Με αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να παραβάλουμε το χωρίο από την Παλαιά Διαθήκη, το όραμα του προφήτη Ιεζεκιήλ για τα ξηρά οστά που λαμβάνουν σάρκα και πνεύμα (*Ezech.* 37, 1-14). Η αρχική έννοια του μηνύματος της προφητείας είναι η αναγέννηση του νέου Ισραήλ, όμως γίνεται σαφές ότι το όραμα προαναγγέλλει την ανάσταση νεκρών. Ο ποιητής, λοιπόν, στριφογυρίζει σαν να είναι ένας σωρός από γυμνά οστά, υποφέροντας από το βάσανο της αρρώστιας του και περιμένοντας τη θεραπεία των πόνων του.

70 *ἰχθὺς ἔρημος τῶν λαλούντων ὀργάνων*: η αναφορά στα όργανα που παράγουν ήχο, τα οποία είναι σαν το έρημο ψάρι για τον αφηγητή, μας προετοιμάζει για την επόμενη νοηματική ενότητα (στ. 71 κ.έ.), όπου ο ποιητής περιγράφει, μιλώντας με μουσικούς όρους, ότι περνάνε οι ώρες της νύχτας, μένει άγρυπνος και θρηνεί από τους δυνατούς πόνους των δοντιών του. Υποφέρει και μουγκρίζει σαν ένα νυχτοκόρακα (πρβλ. «*νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ*», *Ps.* 101, 7), δηλαδή σαν ένα κλαυποπούλι της νύχτας, έρημος και άγρυπνος θρηνεί, εξαιτίας της αμαρτίας που έχει διαπράξει. Σαν το λιοντάρι μουγκρίζει, αν και δεν έχει δυνάμεις από τους πόνους, όπως τη γυναίκα που γεννάει. Στη συνέχεια, προχωράει τη μεταφορική εικόνα της γέννας, για να περιγράψει τους αβάσταχτους πόνους της αρρώστιας του. Όπως αναφέρει ο Γεώργιος Πισίδης, «*χαυνοῖ δὲ γλῶτταν εἰς τὸ συστρέφειν λόγους καὶ πλήκτρον εἶναι τοῦ λαλοῦντος ὀργάνου*», *Geo. Pis. Hex.* (p. 623, 641-642 R. Hercher). Ο Πισίδης στο έργο του για τη δημιουργία του κόσμου, και στο συγκεκριμένο χωρίο που αναφέρεται στα συστατικά της ανθρώπινης κατασκευής, αναφέρει ότι η γλώσσα με την ευλυγισία της παράγει λόγους και ήχο, καθώς σαν να αποτελεί το πλήκτρο της ομιλίας. Ο ποιητής, λοιπόν, θρηνεί καθώς έχει χάσει τον ήχο των μουσικών οργάνων, δηλαδή τον ήχο της φωνής του, και έχει μείνει σαν το έρημο-βουβό ψάρι χωρίς φθόγγους να μιλήσουν για τον πονόδοντό του και όχι μόνο.

71-88 *Πρώτη φυλακὴ νύκτερος παρερρῆη ... ἢ τὸν πόνου σίδηρον ἐκτέμοντά με*: σε αυτή την ενότητα ο ποιητής σχολιάζει τι συμβαίνει σε κάθε ώρα της νύχτας. Αφού πέρασε το πρώτο τρίωρο, βρίσκεται σε εγρήγορση πιο πολύ και από τους σκοπούς. Υποφέρει από τους πόνους των δοντιών του και μετράει τις ώρες, οι οποίες περνάνε βασανιστικά. Πέρασε και η τρίτη ώρα και τρέχει γρήγορα και η τέταρτη. Όπως το νυχτερινό πουλί κελαηδάει, μετρώντας τις ώρες της νύχτας, έτσι και εκείνος θρηνεί απαντώντας στο κελάηδισμα. Η ώρα περνάει και αυτός διαλύεται από τους

αβάσταχτους πόνους. Συγκρίνεται με το φάλτσο νυχτοκόρακα, που όπως η άναρθρη κραυγή του ακούγεται τις νυχτερινές ώρες, έτσι και ο ποιητής μουγκρίζει από τους πόνους μέσα στη νύχτα, αφού η φωνή του έχει αλλάξει και δε βγαίνει εύκολα πλέον μελωδικά. Μουγκρίζει σαν το λιοντάρι, αν και είναι αδύναμος, έχοντας τη μορφή ενός ποντικιού. Οι πόνοι του είναι τόσο μεγάλοι και τον πιέζουν, όπως οι πόνοι της γυναίκας που γεννάει, επειδή κυοφορεί τις δηλητηριώδεις δυνάμεις της οχιάς, τους μητροκτόνους απογόνους της αμαρτίας. Κοιλοπονεί τον τεράστιο τόκο της αμαρτίας και γι' αυτό φοβάται και τις θεές των τοκετών [πρβλ. «τό τε προϊείσι μογοστόκοι Είλειθυιαί ἼΗρης θυγατέρες πικράς ὠδῖνας ἔχουσαι», (*Hom. Il.* 11, 270-271)]. Σύμφωνα με το χωρίο από την *Ιλιάδα* του Ομήρου, οι θεές των τοκετών ήταν οι οδυνηρές Είλειθυιες, οι θυγατέρες, δηλαδή, της ἼΗρας, οι οποίες έφεραν μαζί τους τους πικρούς πόνους της γέννας.

71 *νύκτερος*: ο ποιητικός αυτός όρος, που μεταφράζεται ως σκοτεινός (*Trapp*, «νυκτερός», p. 1087), δημιουργεί πλεονασμό, καθώς δίπλα στη συγκεκριμένη λέξη υπάρχει η φράση «πρώτη φυλακή», η οποία μεταφράζεται ως το πρώτο τρίωρο της νύχτας.

78 *ὀργάνωσιν*: ο ποιητής εδώ αναφέρεται στη φωνητική «οργάνωση», δηλαδή στη λειτουργία του οργάνου της ομιλίας, τη φωνή του που άλλαξε από τους αβάσταχτους πόνους των δοντιών και δε βγαίνει εύκολα-αβίαστα πλέον.

79 *λέων βρυχῶμαι, κἄν μὸς φέρω πλάσιν*: ο ποιητής θρηνεί από τους τόσο μεγάλους πόνους και μουγκρίζει σαν το λιοντάρι, αν και είναι αδύναμος και έχει τη μορφή ενός ποντικιού. Ο αφηγητής χρησιμοποιεί τα δύο αυτά ζώα, τα οποία είναι το δυνατό λιοντάρι, ο βασιλιάς των ζώων με το δυνατό βρυχηθμό, και το μικρόσωμο, αδύναμο ποντίκι, για να περιγράψει την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει, εξαιτίας της νόσου του. Σε δύο μύθους του Αισώπου (*Aesop.* 151.1 και 155.1) συναντάμε τα δύο αυτά ζώα μαζί: στον πρώτο έχουμε το λιοντάρι που φοβήθηκε, ενώ κοιμόταν, το ποντίκι, το οποίο πέρασε τρεχάτο πάνω από το στόμα του, και στο δεύτερο μύθο το ποντίκι που έσωσε το λιοντάρι από την αιχμαλωσία κάποιων κυνηγών, χαρίζοντας έτσι την ελευθερία του.

81 *τικτούσης πόνοι*: οι δυνατοί πόνοι που αισθάνεται ο ποιητής παρομοιάζονται με τους πόνους της γέννας, οι οποίοι τον καταβάλλουν. Η μεταφορική εικόνα της γέννας προχωράει λέγοντας ότι εγκυμονεί τις δηλητηριώδεις δυνάμεις της οχιάς, δηλαδή της Ἐχιδνας, τους μητροκτόνους απογόνους της αμαρτίας και τον τεράστιο τόκο, εξαιτίας του οποίου φοβάται και τις θεές των τοκετών (βλ. το σχόλιο 71-88), ή το μαχαίρι του πόνου που τον κόβει.

82 *ἔχιδναίης φῦσεις*: η Ἐχιδνα ήταν ένας θηλυκός όφις που είχε δηλητηριώδεις δυνάμεις. Η μισή ήταν νύμφη με ζωηρό βλέμμα και η άλλη μισή ήταν ένα πελώριο, φολιδωτό φίδι. Ζούσε σε μια βαθιά σπηλιά, μακριά από θεούς και ανθρώπους, μένοντας μαζί με το σύζυγό της Τυφώνα. Ήταν αθάνατη και καταβρόχθιζε τα θύματά της παρασέρνοντάς τα σε κοιλώματα της γης. Είχε γεννήσει τέρατα της ελληνικής μυθολογίας, όπως, τον Ὀρθρο, τον Κέρβερο, τη Λερναία Ἵδρα, τη Χίμαιρα, τη Σφίγγα της Θήβας, το Λιοντάρι της Νεμέας και τη Σκύλλα (*Hes. Th.* 297-336).

89-94 *Τροφῆς πέρι δε τί προσαρμόσας φράσω ... φρίττοντες λίθον*: ο αφηγητής στην αρχή αυτής της ενότητας (στ. 89-110), δηλαδή στο στίχο 89 αναφέρει ότι θα συνθέσει για την περίπτωση και θα πει, πώς δε μπορούσε να φάει και να πει τίποτα. Πεινάει

και διψάει, λοιπόν, αλλά δε μπορεί να φάει και να πει, εξαιτίας του πονόδοντου. Έτσι οδηγείται στην καταδίκη του Ταντάλου, Hieroc1. *In aureum Pythagoreorum carmen commentarius* (p. 76, 11, 2-5 F. W. Köhler). Το μυθικό αυτό πρόσωπο ήταν γιος του Δία και της Πλουτώσ. Υπήρξε πατέρας της Νιόβης και του Πέλοπα. Ήταν φίλος και συμμετείχε στα συμπόσια των θεών του Ολύμπου, απ' όπου έκλεψε νέκταρ και αμβροσία. Επίσης, προσπάθησε να μεταφέρει μυστικά των θεών στους ανθρώπους. Η πιο φρικτή, όμως, πράξη του, εξαιτίας της οποίας του επιβλήθηκε αιώνια καταδίκη, ήταν ότι προσπάθησε να εξαπατήσει τον θεό, προσφέροντάς τους ως γεύμα τον πρωτότοκο γιο του, D. S. *Bibliotheca historica* 4 (p. 515, 74 F. Vogel). Τότε, αφού κεραυνοβολήθηκε από το Δία, κατέβηκε στον Άδη, όπου τοποθετήθηκε σε ένα λάκκο γεμάτο με νερό, κάτω από καρποφόρους κλώνους δέντρων. [πρβλ. Gr. Naz. ep. 70, 3 (P. Gally) και Michael Psellus, *Orationes forenses et acta* (p. 128, 3, 94-96 G. T. Dennis)]. Μόλις πεινούσε και προσπαθούσε να πιάσει τροφή από τους κλώνους, εκείνοι έπαιρναν μεγάλο ύψος, ενώ όταν διψούσε, το νερό εξαφανιζόταν ή απομακρυνόταν από τα πόδια του. [πρβλ. Michael Psellus, *Michaelis Pselli Oratoria minora* (p. 45, 11, 42-52 A. R. Littlewood)].

103 *εὐθὺς τὸ ρεῖθρον ἐξανοίγω τῆς νόσου*: το «ρεῖθρον ... τῆς νόσου», δηλαδή το ποτάμι της νόσου, το οποίο ανοίγει διάπλατα ο ποιητής, κάθε φορά που πάει να ακουμπήσει την τροφή.

109 *τῶν ὀδόντων τοῦ βρυγμοῦ*: το τρίξιμο των δοντιών παραπέμπει στη Δευτέρα Παρουσία, δηλαδή την ανάσταση νεκρών. Ο ποιητής περιγράφει τον πόνο του, εξαιτίας της αρρώστιας των δοντιών του, λέγοντας ότι δε μπορεί να φάει και να πει και όταν αγγίζει λίγο τις τροφές και τα γλυκίσματα, αμέσως τα αποστήματα του πονόδοντου του ανακινούνται με ορμή, όπως όταν κάποιος βγάζει ένα μικρό λιθαράκι, και ανοίγει ένα ρεύμα με αμέτρητα νερά. Έτσι, κουνώντας μερικά δόντια, για να κόψει το ψωμί, αμέσως το ποτάμι της νόσου ανοίγει διάπλατα. Ο πόνος είναι αβάσταχτος, η γνάθος του πονάει. Από το στόμα του τρέχει μέσα στα έγκατά του, όπως από ένα αυλάκι σε μια βαθύτερη κοιλότητα. Ο πόνος αυτός είναι ένα σημάδι διαφορετικό, που σαν να προμηνύει τους τελευταίους πόνους, δηλαδή το τρίξιμο των δοντιών και τη φρίκη της εσχάτης ημέρας. Η φράση «τῶν ὀδόντων τοῦ βρυγμοῦ» υπάρχει στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (Mt. 13, 50), όπου συναντάμε την παραβολή για το δίχτυ. Όπως οι ψαράδες, όταν γέμιζε το δίχτυ με ψάρια, μάζευαν τα καλά και τα ακατάλληλα για φαγητό τα πετούσαν έξω από τα αγγεία που τα συγκέντρωναν, έτσι και ο Κύριος, όταν έρθει η συντέλεια, θα ξεχωρίσει τους πονηρούς από τους δίκαιους και θα τους ρίξει στην αιώνια κόλαση, όπου εκεί θα είναι ο κλαυθμός και το τρίξιμο των οδόντων. Έτσι, ο πόνος των δοντιών του ποιητή προμηνύει τα έσχατα, αφού ο ίδιος έχει αμαρτήσει. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη φράση βρίσκεται στο ίδιο ευαγγέλιο, στη λεγόμενη παραβολή των βασιλικών γάμων (Mt. 22, 13), όπου η βασιλεία των ουρανών είναι όμοια με βασιλιά που έκανε μεγαλοπρεπείς γάμους στο παιδί του και έστειλε τους δούλους του, αφού οι προσκεκλημένοι του δεν ήταν άξιοι να έρθουν, να καλέσουν όσους ανθρώπους, καλούς και κακούς, έβρισκαν. Όταν έφτασε ο βασιλιάς στη μεγάλη αίθουσα του γαμήλιου συμποσίου, παρατήρησε, από τους παρευρισκόμενους, έναν άνθρωπο, που δεν ήταν κατάλληλα ντυμένος για την περίπτωση και διέταξε τους υπηρέτες να τον ρίξουν στο πυκνότατο σκότος, εκεί όπου θα είναι ο κλαυθμός και το τρίξιμο των δοντιών. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με την εν λόγω παραβολή, στη βασιλεία των ουρανών πολλοί είναι οι προσκεκλημένοι, όμως λίγοι είναι εκείνοι, οι εκλεκτοί, που δέχονται με ευγνωμοσύνη την πρόσκληση και ετοιμάζονται όπως πρέπει.

111-115 *Πῶς ἐκλαλήσω τὴν τοσαύτην πικρίαν ... Ἐγγὺς ὅμως ἢ πείρα καὶ λαλεῖν θέλει:* σε αυτούς τους στίχους ο ποιητής κάνει μια ποιητική (θεωρητική σχεδόν) εισαγωγή στην επόμενη ενότητα του ποιήματος (στ. 111-131) και εκφράζει, με τη χρήση ρητορικών ερωτημάτων, την αδυναμία του να εκφρασθεί ποιητικά η εμπειρία του πόνου, δηλαδή η «σούβλα», όπως την ονομάζει. Αναρωτιέται πώς θα φωνάζει σε όλους για τη βαθιά του θλίψη και πώς θα μιλήσει για τα [ποιητικά] μέτρα, το είδος και τη βιαιότητα των πόνων, αν έχει κυριευτεί από τόσο μεγάλη πίκρα. Ωστόσο, η εμπειρία του πόνου είναι δίπλα του και θέλει να μιλήσει, δηλαδή ο ποιητής θα επιχειρήσει να αφηγηθεί την εμπειρία του, όσο κι αν η ίδια τον εμποδίζει. Η λέξη «σούβλα» είναι μια λέξη που κυριαρχεί σε αυτή την ενότητα και επαναλαμβάνεται στους στίχους 116, 119 και 122. Η χρήση της λέξης μέσα στο κείμενο είναι μεταφορική, καθώς μεταφράζεται ως «σουβλιά», δηλώνοντας τον πόνο που αισθάνεται ο ποιητής, εξαιτίας του πονόδοντού του. Επίσης, όπως θα δούμε στο αμέσως επόμενο σχόλιο, η «σούβλα», ο πόνος είναι η αιτία των εικόνων του ξεριζώματος και του θερισμού των δοντιών, αλλά και των ζωτικών οργάνων.

115-131 *Ἐγγὺς ὅμως ἢ πείρα καὶ λαλεῖν θέλει ... Ἄδου τρίαινα, Πλούτωνος τοῦτο ξίφος:* οι εικόνες της εκρίζωσης και της τομής, του ξεριζώματος και του θερισμού των δοντιών, αλλά και των ζωτικών οργάνων από τον πόνο, βρίσκονται στους συγκεκριμένους στίχους και είναι κυρίαρχες σε όλο το ποίημα. Η «σουβλιά» διαπερνάει τις ρίζες των δοντιών, για να τα ξεριζώσει και να τα θερίσει, όμως το πλέξιμο των ριζών αντιστέκεται. Πάλι η «σούβλα» σπρώχνει και πιέζει πιο πολύ, όμως ξανά η δύναμη των ριζών την απωθεί, δίνοντας μια σκληρή μάχη. Η αιχμηρή «σουβλιά» με βίαιο τρόπο πότε χοροπηδά προς την καρδιά και πότε θέλει να κόψει από τη ρίζα τον εγκέφαλο, συνταράσσοντας τις δύο αρχές της ζωής. Ο πόνος του ποιητή ξεριζώνει και θερίζει τα ζωτικά όργανα. Κόβει και εμποδίζει τη ροή της αναπνοής, οδηγώντας την οδύνη στο θάνατο. Άρα η «σούβλα», ο δυνατός πόνος των δοντιών, είναι όπως την τρίαινα του Άδη, ξεριζώνοντας τις δύο αρχές της ζωής, δηλαδή την καρδιά και τον εγκέφαλο, κόβει την πνοή της ζωής του ποιητή.

129 *τριγλώχιν:* η τρίαινα του Ποσειδώνα είχε τρεις αιχμές, οι οποίες συμβόλιζαν την τριπλή δύναμή του, «τὴν τριγλώχιναν τοῦ Ποσειδῶνος τρίαιναν», Eust. Thess. *Comm. ad Hom. Il.* 2 (p. 622, 20-21 M. van der Valk). Επίσης, το σχήμα των τριών αιχμών της τρίαινας μοιάζει με την αορτική βαλβίδα της καρδιάς και έτσι την ονόμασαν trigloch (Liddell and Scott, «τριγλώχιν, ἴνος, ὄ, ἦ», p. 1818).

132 *ἀμυδρῶς ζωγραφῶ:* η φράση αυτή είναι, πιθανόν, αποκαλυπτική, (βλ. και τη σχετική ανάλυση στην εισαγωγή), καθώς ο ποιητής μιλάει για την πρόθεση του όλου ποιήματος. Αναφέρει ότι απεικονίζει τον πόνο του, δηλαδή ότι θέλει να ζωγραφίσει, να αποδώσει σχεδόν ζωγραφικά την επώδυνη εμπειρία του και με μελάνι να αναπαράσχησει το βάσανο της νόσου που τον θολώνει.

135 *Ἴπποκράτους δὲ καὶ Γαληνοῦ βιβλία:* στο συγκεκριμένο στίχο γίνεται αναφορά στο Γαληνό και τον Ἴπποκράτη. Ο Γαληνός υπήρξε ιατρός και φιλόσοφος. Η συμβολή του στη βυζαντινή ιατρική ήταν αξιοσημείωτη, καθώς προσάρμοσε τους τέσσερις χυμούς του Ἴπποκράτη και η χρήση από τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη και τους Στωικούς δημιούργησε μια ιατρική θεωρία, καλύπτοντας όλους τους κλάδους της ιατρικής επιστήμης και εξασφαλίζοντας τη χρήση του από μαθητευόμενους βυζαντινούς ιατρούς. Η ιατρική του τέχνη, πρακτική, ακολουθήθηκε από σχεδόν όλους τους ύστερους βυζαντινούς ιατρικούς εγκυκλοπαιδιστές, αλλά και από μορφωμένους Βυζαντινούς, όπως το Μιχαήλ Χωνιάτη (*ODB II*, p. 816). Ο

Ιπποκράτης είναι μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της ιατρικής επιστήμης. Τα ιατρικά συγγράμματά του, όπως και του Γαληνού, διοχετεύθηκαν στο Βυζάντιο και αποτέλεσαν θεμέλια για τη βυζαντινή ιατρική.

137 *θεραπεύουσαν έντρέπει τέχνην*: εδώ γίνεται αναφορά στην ιατρική τέχνη, που ντροπιάζει η αρρώστια του ποιητή, την οποία η ιατρική δεν καταφέρνει να ανακουφίσει.

138-145 *Μάτην καθαίρει τῆς κεφαλῆς τοὺς πόρους ... ἀντίσπασιν δὲ τὸ σκιρωθὲν ἐκτρέπει*: στους συγκεκριμένους στίχους αναλύονται κάποιες τεχνικές-πρακτικές θεραπείας, με βάση την ιατρική γνώση της εποχής. Η πάθηση των δοντιών του ποιητή ντροπιάζει την τέχνη που τα θεραπεύει. Μάταια η ιατρική αδειάζει το «φλέγμα» (Liddell and Scott, p. 1943), την πηγή των νοσημάτων, και τη «χολή» (Liddell and Scott, p. 1997), δύο από τους τέσσερις χυμούς, που πίστευαν ότι υπάρχει στο ανθρώπινο σώμα. Επίσης, με τα υγρά και πόσιμα φάρμακα (Liddell and Scott, p. 1917), μάταια «τὰς ἀμυχὰς» (Liddell and Scott, p. 88), δηλαδή τα επιπόλαια τραύματα του δέρματος, και «σικύας» (Liddell and Scott, p. 1598), δηλαδή τους ερεθισμούς, διώχνει προς τους «τένοντας» (Liddell and Scott, p. 1775), τους τένοντες του αυχένα, και τις «φάχεις» (Liddell and Scott, p. 1775), δηλαδή τις πλάτες. Όμως, καθώς ρουφάει η ιατρική τέχνη ό,τι πονάει, απομακρύνοντας τους σωματικούς χυμούς, το πλημμύρισμα την «κένωσιν» (Liddell and Scott, p. 939), δηλαδή την εκκένωση, ξεπερνάει και την «ἀντίσπασιν» (Liddell and Scott, p. 162), την αναρρόφηση, το ρίζωμα της αρρώστιας ανατρέπει.

148-165 *Ὅργανα φωνῆς τῆς ἐμῆς παρετράπη ... καὶ τοὺς φοροῦντας ἔκταναν ἀντιστρόφος*: σε αυτό το σημείο μπαίνουμε σε μια ενότητα πολλών στίχων (στ. 148-177), όπου ο ποιητής «παίζει» με μουσικούς όρους, αντιστοιχώντας τα μέρη του στόματος με τα μέρη ενός μουσικού οργάνου, μιας κιθάρας. Από τους δυνατούς πόνους των δοντιών του άλλαξαν τα όργανα της φωνής του σε όργανα μουσικής της τραγωδίας. Ο ποιητής θρηνεί και κραυγάζει από τους αβάσταχτους πόνους. Η μουσική του ήχου της φωνής του καταστράφηκε. Το στόμα του είναι σαν μια κιθάρα, η σειρά των δοντιών του, όπως τις γέφυρές της, εξαιτίας των οποίων ρυθμίζεται η ένταση της χορδής. Η γλώσσα, η ένταση στα λόγια είναι όπως η χορδή στην κιθάρα. Της κιθάρας είναι μελωδικός κάθε κρότος, όμως, εξαιτίας του πονόδοντου του ποιητή, η σύνθεση των οργάνων της φωνής άλλαξαν. Οι γέφυρες, δηλαδή τα δόντια, παραμένουν αδρανείς, έχοντας ανατραπεί ή και θρυμματιστεί από τους δυνατούς πόνους. Ο φθόγγος της μουσικής χάθηκε, παίζοντας μόνο ήχους λυπηρούς. Τα όργανα της φωνής του παρέκκλιναν, λοιπόν, όπως και ο λόγος της γραφής, σε πένθος και μουσική της τραγωδίας και τα δόντια έγιναν όπλα και βέλη του στόματος. Ο ποιητής, έχοντας αμαρτήσσει, αναπαράγει μόνο δυσάρεστους-τραγικούς ήχους, αφού θρηνεί, εξαιτίας της αρρώστιας του, και όχι μελωδικούς, όπως μια κιθάρα.

148 *ὄργανα φωνῆς*: ο ποιητής αναφέρει ότι από τον πονόδοντό του άλλαξαν τα όργανα της φωνής του, δηλαδή ο λάρυγγας, η επιγλωττίδα και ο φάρυγγας. Πρβλ. «τρία δὲ εἰσὶν ὄργανα τῆς φωνῆς, λάρυγξ, ἐπιγλωττίς καὶ φάρυγξ.», Pall. in Hp. 2 (p. 123 F. R. Dietz). Τα όργανα, λοιπόν της φωνής του άλλαξαν παράταιρα σε όργανα μουσικής και τώρα τραγωδίας, αφού κραυγάζει και θρηνεί από τους δυνατούς πόνους της αρρώστιας του, που καταστρέφουν τον ήχο της φωνής του.

166-167 *Λέγε προφήτα ... τοὺς ὀδόντας συντρίβει*: στους στίχους αυτούς ο ποιητής μιλάει σε β' ενικό πρόσωπο, απευθυνόμενος στον «προφήτη» Δαβίδ, εκφράζοντας

την απορία του σχετικά με το ποιος «δυνατός» σε κράτος συντρίβει τα δόντια των αμαρτωλών («*ὀδόντας ἁμαρτωλῶν συνέτριψας*», *Ps.* 3, 8). Σύμφωνα με τον Ψαλμό του Δαβίδ, ο Κύριος συνέτριψε τα δόντια των εχθρών του προφήτη, δηλαδή τη βιαιότητα των ασεβών, που χωρίς λόγο και αιτία ήρθαν να τον κατασπαράξουν.

168 *Πάντως ὁ μισῶν ἄφρονας τούτων λόγους*: το υποκείμενο του ρήματος «συντρίβει» που αναζητάται με την ερωτηματική αντωνυμία «τίς», όπως και αυτό που εννοείται με τη μετοχή «μισῶν», είναι ο ίδιος ο Θεός. Ο ποιητής εδώ, λοιπόν, εννοεί ότι ο Κύριος είναι εκείνος που συντρίβει τα δόντια των αμαρτωλών και μισεί αυτών τους ανόητους λόγους (βλ. προηγούμενο σχόλιο).

169 *τερθρεία ξένη*: με τη φράση «τερθρεία ξένη» ο ποιητής μας εισάγει στην «έξω» γραμματεία, στη λεπτολογία (*Suidae lexicon*, p. 1017), δηλαδή στα μυθικά-παγανιστικά παραδείγματα που θα χρησιμοποιήσει στη συνέχεια του ποιήματος (βλ. επόμενο σχόλιο).

170 *ἀλλ' οὐδὲ Τηρεὺς τὴν λαλοῦσαν ἐκτρίβει*: ο Τηρεύς υπήρξε βασιλιάς των Θρακών. Παντρεύτηκε την Πρόκνη, κόρη του βασιλιά της Αθήνας, Πανδίωνα. Όμως, βίασε την αδερφή της γυναίκας του, Φιλομήλα, και της έκοψε τη γλώσσα, για να μην το πει. Εκείνη, επειδή δε μπορούσε να μιλήσει, ύφανε πέπλο με γράμματα και έγινε γνωστό το γεγονός στην Πρόκνη. Τότε, οι δυο αυτές γυναίκες τον εκδικήθηκαν σκοτώνοντας το γιο του, τον οποίο του προσέφεραν ως γεύμα. Κατά τη μυθολογία, ο Τηρέας μεταφορτώθηκε σε τσαλαπετεινό, η Πρόκνη σε αηδόνι και η Φιλομήλα σε χελιδόνι. [(*Zenobius Sophista Epitome collectionum Lucilli Tarrhaei et Didymi* (3, 14 F. G. Schneidewin and E. L. von Leutsch)].

175 *θριγγός*: ο ποιητής, μιλώντας μεταφορικά, αναφέρει ότι η σειρά των δοντιών του είναι όπως το φράκτη του κήπου που γκρεμίζεται. Έτσι το στόμα μένει τραυλό και μαραίνεται, όπως το περιβολάκι που το πλημμυρίζει άφθονη νεροποντή.

176 *πτηνοὶ λόγοι*: όπως μόλις σημειώσαμε, το στόμα του ποιητή μένει τραυλό και μαραίνεται. Τα φτερωτά λόγια σωπαίνουν. Ο ποιητής έχει αμαρτήσει και ο πονόδοντος του τον εμποδίζει να μιλήσει για την εμπειρία του πόνου του. Η φράση «πτηνοὶ λόγοι» είναι όπως το «*ἔπεα πτερόεντα*» στον Όμηρο (*Hom. Il.* 1, 201), όπου η Αθηνά εμφανίζεται στον Αχιλλέα, για να τον σταματήσει, καθώς ήταν έτοιμος να σκοτώσει τον Αγαμέμνονα που ήθελε να του πάρει τη Βρισηίδα, το λάφυρό του, και εκείνος τρομάζει. Έπειτα, την αναγνωρίζει και της αποκρίνεται με λόγια φτερωτά, δηλαδή με λόγια που πετάνε και φεύγουν σαν τον άνεμο.

178 *ὦ παιδαγωγέ*: η κλητική προσφώνηση πιθανόν απευθύνεται στο Θεό. Ο ποιητής καλεί τον παιδαγωγό της αμαρτίας του, ο οποίος θα γιατρέψει τον πόνο του.

183-186 *κημῶ χαλινῶ ... τῶν παθῶν ἀταξίας*: ο ποιητής χρησιμοποιεί λογοπαίγνια για να περιγράψει ότι, αν και με σιδερένιο φίμωτρο και χαλινάρι συσφίγγονται οι γνάθοι του, όπως και στο άλογο που δεν έχει καθόλου σύνεση, για να περιοριστεί η αμαρτία του, το στόμα συνεχίζει να αφηγείται. Σύμφωνα με τον Ψαλμό του Δαβίδ, «*μη γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις, ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ.*» (*Ps.* 31, 9), ο Θεός με το χαλινάρι των θλίψεων και τις πολλές τιμωρίες θα περιορίσει τους αμαρτωλούς, που μένουν αμετανόητοι και δε βαδίζουν στο δρόμο του Κυρίου.

188 *μαστίγων τὴν βίαν*: ο ποιητὴς ἀν καὶ χτυπημένος με τῶν μαστίγων τὴ βία, ζητᾷ νὰ χαλαρώσῃ ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν δοντιῶν του. Οἱ μάστιγες, σύμφωνα με τὸν Ψαλμὸ τοῦ Δαβὶδ (*Ps.* 31, 10), εἶναι οἱ συμφορὲς καὶ οἱ τιμωρίες τῶν ἀμαρτωλῶν, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό, καθὼς οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν μετανοήσῃ. Ὅμως, ἐκεῖνοι ποὺ ἐλπίζουν στὸν Κύριο, θὰ λάβουν τὴ θεϊκὴ συγχώρησι γιὰ τὴν ἀσέβεια τῶν πράξεῶν τοὺς.

Επίλογος

Το ποίημα *Περὶ ὀδόντων* αποτελείται από 189 στίχους, έχει συντεθεί από έναν ανώνυμο ποιητή και παραδίδεται από ένα χαρτώο χειρόγραφο της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας, τον Marcianus Graecus 524, στα φύλλα 9r-10v. Ο κώδικας, στον οποίο σώζεται το ποίημα, είναι μια από τις σημαντικότερες συλλογές ποιημάτων της μεσοβυζαντινής περιόδου, που πιθανόν χρονολογείται γύρω στο 1300, αν και υπάρχουν αρκετές διαφορετικές απόψεις σχετικά με αυτό το ζήτημα, τις οποίες παρουσιάσαμε παραπάνω. Το χειρόγραφο είναι εξαιρετικά δυσανάγνωστο και συντέθηκε για προσωπική χρήση ενός ανωνύμου αντιγραφέα.

Το θέμα του κειμένου, σύμφωνα με τον τίτλο, είναι γενικά τα δόντια και, όπως παρατηρούμε στη συνέχεια, ειδικά ο πονόδοντος του ποιητή. Ως προς τη δομή του, το ποίημα χωρίζεται σε οκτώ νοηματικές ενότητες, στις οποίες ο ποιητής με περίτεχνο τρόπο απεικονίζει την εμπειρία του πόνου του. Αφηγείται σε πρώτο ρηματικό πρόσωπο, καθώς είναι ο βασικός ήρωας, πιθανόν ταυτόχρονα ή λίγο μετά το επώδυνο βίωμα του, την προσωπική του εμπειρία, δηλαδή τον πονόδοντό του, που τον έχει καταβάλλει.

Παρόλο που το θέμα του κειμένου είναι ιατρικό, ο ποιητής συζητά με έναν ιδιαίτερο τρόπο τον πόνο στα δόντια, σε ένα λογοτεχνικό, ποιητικό κείμενο, θέλοντας να αποδώσει σχεδόν ζωγραφικά την αρρώστια του. Για την επίτευξη αυτού του στόχου χρησιμοποιεί το βυζαντινό δωδεκασύλλαβο, ποιητικές τεχνικές, όπως μύθους, βιβλικά χωρία, ιατρικές και μουσικές γνώσεις, ερωτήσεις, αποστροφές, χρήση β' ενικού προσώπου και ένα πλήθος εκφραστικών μέσων. Τέλος, δε λείπουν οι αυτοαναφορές στον ποιητικό λόγο.

Δημιουργεί, λοιπόν, μια πρωτότυπη απεικόνιση του πόνου, δίνοντας στο ποίημα βιωματικές διαστάσεις, και ταυτόχρονα συστήνοντας ένα ιδιαίτερο πλαίσιο-κώδικα λογοτεχνικής επικοινωνίας με έναν ιδεατό-πραγματικό αποδέκτη. Η επικοινωνία αυτή, πιθανόν, είτε αναπτύσσεται ανάμεσα στον ποιητή και σε ένα φίλο του, ο οποίος ανήκει στο ίδιο λογοτεχνικό περιβάλλον και πραγματοποιείται μια ανταλλαγή ποιημάτων, είτε υπάρχει μια σχέση δασκάλου-μαθητή ανάμεσα στον αφηγητή και στον αποδέκτη του ποιήματος. Παρόλες όμως τις υποθέσεις, οι αληθινές προθέσεις του ποιητή παραμένουν ακόμα ένα μυστήριο.

Μεταγραφή του κειμένου

Περὶ ὀδόντων

9r

5 || Μόλις διασχὼν ἐξ ὀδύν(ης) τὸ στόμα,
κλ . . . . . τῶν πόνων ἢ σφοδρότ(ης),
δριμὺν κερῶσα τοῖς ὀδοῦσι τὸν σκύφον,
. . . . . ντοι τ(ῆς) νόσ(ου) τὴν πικρίαν·
(ὡς) συμμετάσχ(ης) τ(ῆς) ὀδύν(ης) τοῖς φίλοις
ἄριστε φίλ(ων) συμεριστὰ τῶν πόνων·
ἐξ ἀκοῆς γὰρ πληκτικ . . . . . ρεων,
τὰς . . . . . κατ . δύσ(εις)·
10 πικρὸν τὸν ἰὸν ἐξεμῶν (ὥσ)περ . . . ἔνων
ἄκουε λοιπὸν τ(οὺς) δυσηκό(ους) λόγους·
τὸ πάθ(ος) ἡμῖν ἐστὶν ὀδονταλγία·
ἢ μᾶλλ(ον) ἄλγ(ος) τοῦ βάθ(ους) τ(ῆς) καρδίας·
ἐφάπτεται γὰρ καὶ μυχ(ῶν) τ(ῶν) ἐγκάτων,
15 τὴν γὰρ βρῦσιν ἔσχηκ(εν) ἐξ ἀμαρτί(ας)·
ἐκεῖθ(εν) πρῶτ(ον) ἐξανοίγονται φλέβες·
μῦσ(ος) ἀποβλύζουσι πολλ(ῆς) σαπρί(ας)·
ἀνθ' ὧν μολύνω τὸ στόμα σαπρ(οῖς) λόγοις·
. . . ἀδολεσχῶν ὕβρεσιν . . . . . τρί(ους)·
20 καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τραυματίζων τοῖς λόγ(οις)·
(ὡς) . . . . . τρ(ῆς) ἐπτερω . . . . . οἰς·
στόμα τε κυρτῶν καὶ περικλῶν τὰς μύλας·
ὄξυτ . . . . . ττον βέλ(ος)
ἀνθ' ὧν τὲ δειπνῶ τὰς τρυφὰς τὰς σαρκίν(ους)·
25 καὶ . . . . . μαρέαν·
καὶ τὴν ἔνοικον γλῶτταν εἰς πόρνην τρέπω·
καὶ . . . . . ὄγ(ου) ξύλον·
ψυχῇ συνάμα συζυγούση πρ(ὸς) . . . ον
. . . . . ὑσ(εις)·
30 ὦ πικρ(ὸς) ὄμφαξ τ(ῶν) πάλαι προπατόρων
. . . . . οντ . . . τρέπων·
ἢ μάλλ' αὐτ(ὸς) καὶ τὸν ὄμφακα θλίβει
τρώγων τὲ δειπνῶ [τὴν] πικρὰν αἰμωδίαν·
πρώτην μ(έν) οὔν εὔρηκ(εν) ἢ νόσος βρύσιν,
35 ἐκ τ(ῶν) φλεβῶν (ὡς) εἶπ(ον) τῆς ἀμαρτίας·
τὴν δευτέραν τε καὶ γε φυσικωτέραν,
ἐκ τ(ῆς) κ(ατὰ) τ(ῶν) φλεβῶν τ(ῶν) σαρκίνων·
χυμ(ὸς) γὰρ αὐτ(αῖς) (ὡς) δριμὺς ἐπιβρίσας,
(ὡς) ῥεῦμα ῥοχθεῖ καὶ τὸ θαλάσσης(ης) κῦμα· ||

9v

40 || καὶ τ(οὺς) προβλήτ(ας) τ(ῶν) ὀδόντ(ων) ἐκτρίβει·

κ(αι) τ(ας) ῥαχί(ας) τ(ων) μυλ(ων) (ἐπι)τρίβει·
(ὥς) περὶ καὶ χεῖμαρρ(ος) ἐκρέων μέγας,
εἷς τι κάταντ(ες) ἐκ μεταρσίων τρέχων,
καὶ δένδρα κ(αι) σκόλοπ(ας) . . . κει κ(αι) λίθους·
45 ἐκ γ(ῆς) ἀνασπῶν καὶ τὸ πέτριν(ον) βρίθος·
οὔτω τὸ ῥεῦμα τ(ῆς) ἐμ(ῆς) καχεξίας
ἐκ τ(ῆς) κ(ατὰ) τῶν λόφ(ων) ἀποβρύον,
κ(αι) ῥίζας αὐτ(ας) τ(ων) ὀδόντ(ων) ἐκθλίβει·
κ(αι) τ(ων) μυλ(ων) φάτνωμα καὶ τ(ας) συνθέσεις·
50 ἔλκει τὲ τὴν ὄστωσ(ιν) (ὥς) σκληρ(οὺς) λίθους·
ὦ ῥεῦμα πικρὸν τάχα κ(αι) μ . . ρ(ας) πλέον·
ὦ ῥεῦμα· χεῦμα φαρμάκ(ων) ὀλεθρίων·
κώνειον ἢ κύπελλ(ον) ἰώδ(ους) λύμης·
στυγ(ός) τε χύσ(ις)· ἀχέροντ(ος) πλημμύρα·
55 ἐντεῦθ(εν) αὐτ(ὸς) τὴν μ(έν) ἡμέραν σκότος·
τὸ (δὲ) σκότος κέκρικα θανάτ(ου) σκότος·
νύκτ(ας) ἀύπν(ους) ἐξιάνω τοῖς πόνοις·
κ(αι) παννυχίζω γρηγορῶν εἰς τ(οὺς) γόους·
(ὥς) εἴθε πρ(ὸς) χάλκει(ον) ὕπν(ον) ἐτράπη·
60 εἰς δ' αὐτὸ ἀδιύπνιστ(ον) ἐκλίθην κάρων,
(ὥς) λῆξιεν εὖρ(ον) τ(ων) ἀκοιμήτ(ων) πόνων·
πυκν(ῶς) στρέφω τὸ σῶμα κ(ατὰ) τ(ῆς) κλίνης·
(ἐπί) τε τὰ δίδυμα τ(ων) πλευρ(ων) μέρη
εἰς γαστέρα τε κ(αι) ῥάχ(εις) μετατρέπων·
65 ἐξυπτιάζω κύμβαχ(ον) θ(ου)τ . φέρω·
(ὥς) πεσσ(ὸς) ἀπλ(ῶς) ἀστατῶ μ(ου) τοῖς πόνοις·
καὶ δυστυχῶ φεῦ τὰς μεταπτώσ(εις) πάσας·
ξηρ(οῖς) ἀτεχν(ῶς) ἐγκυβεύων ὀστέοις·
σκαίρω τὲ πυρ(ὸς) (ὥς) περ εἰς μέσην φλόγα·
70 ἰχθὺς ἔρημ(ος) τ(ων) λαλ(ού)ντ(ων) ὀργάνων·
πρώτη φυλακὴ· νύκτερ(ος) παρερρῦη·
καὶ τ(ων) σκοπευτ(ων) γρηγορ(εῖν) ἔχω πλέον·
τρίτη παρῆλθ(εν)· εὐδρομεῖ καὶ τετάρτη·
ὄρν(ις) κελαδεῖ τ(οῦ) σκότ(ους) ὠροσκόπος·
75 (ἀντι)κελαδῶ νυκτεριν(οῖς) τοῖς γόοις·
καὶ ῥήγνυμι φεῦ ἐκ μέσων τ(ων) ἐγκάτ(ων)·
νυκτικόραξ καθάπερ ἐκμελ(ῆς) βρέμων·
τὴν εὐλαλ(ον) γὰρ ὀργάνωσ(ιν) ἐθλίβην·
λέων βρυχῶμαι· κἂν μυδὸς φέρω πλάσ(ιν)·
80 κἂν τοῖς τοσοῦτ(οῖς) ἐξενευρίσθην πόνοις·
οἷ(ον) με συνθλίβουσι τικτούσ(ης) πόνοι·
ἐγκυμονῶ γὰρ τ(ας) ἐχιδναί(ας) φῦσ(εις),
τ(οὺς) μ(ητ)ροφόντ(ας) τ(ῆς) ἀμαρτί(ας) γόνους·
ἐῶ γὰρ εἰπ(εῖν) τὸ κροτούμ(ενον) μύθοις,
85 (ὥς) ὠδίνησα τὸν τεράστιον τόκον,
(ἐπι)κεφαλῆς τὴν ὀλεθρίαν ὕλην·
δι' ὃν πτοοῦμαι καὶ θεὰς μογοστόκους·
ἢ τὸν πόν(ου) σίδηρ(ον) ἐκτέμνοντά με·
τροφῆς πέρι δε τί προσαρμόσ(ας) φράσω·
90 ζητεῖ φάρυγξ μ(έν)· ἀλλὰ τὸ στόμα πτύει·

δεξαμ(ενή) κοιλία καὶ σωλὴν βρύει·
 διψῶμ(εν) οὐκοῦν φιλοτησί(αις) μέσαις,
 τὴν Ταντάλ(ου) τείνοντ(ες) ἀθλί(ως) δίκην·
 95 κάρας ὑπερτέλλοντα φρίττοντ(ες) λίθον·
 καὶ τὸν καταθλάττοντα τὰς μύλας πόν(ον)·
 κἄν καὶ βιασθῆ φύσε(ως) τὸ παμφάγ(ον),
 σίτ(ων) τε παράψαιτο καὶ τ(ῶν) πεμμάτ(ων),
 εὐθὺς τὸ ῥεῦμα συγκινεῖται σὺν βία
 (ὡς) γὰρ μικράν τ(ις) ἐκκινήσ(ας) ψηφίδα
 100 ἥνοιξε ῥεῦμα πολλάκ(ις) τῶν πλησμίων,
 οὕτω κινήσ(ας) τ(ῶν) ὀδόντ(ων) μετρίους,
 (ὡς) καὶ τεμῆ τὸν ἄρτ(ον) (ὡς) κ(αὶ) λεπτύναι,
 εὐθὺς τὸ ῥεῖθρ(ον) ἐξανοίγω τ(ῆς) νόσου·
 ὦ τ(ῶν) ὀδόντ(ων) ἄλγ(ος)· ὦ μύλ(ης) πόνος·
 105 ἐκ τοῦ στόματ(ος) εἰσρέων τοῖς ἐγκάτοις·
 (ὡς) ἐξ ἀμάρας εἰς βαθύτερ(ον) κύτος·
 ὦ τ(ῶν) ὀδόντ(ων) ἄλγ(ος)· ὦ πόν(ος) πόνων·
 σήμαντρον ἄλλο τ(ῶν) τελευταί(ων) πόνων·
 καὶ τ(ῶν) ὀδόντ(ων) τοῦ βρυγμ(οῦ) καὶ τ(ῆς) φρίκ(ης)· ||

10r

110 || ὦ βρυγμὸς οὔτ(ος) πρόδρομ(ος) τῶν ἐσχάτ(ων)·
 π(ῶς) ἐκλαλήσω τὴν τοσαύτην πικρίαν,
 π(ῶς) ἐκφράσω τὰ μέτρα τ(ῆς) ἀρμονί(ας)·
 κ(αὶ) ποιότητα τῶν πόν(ων) κ(αὶ) τὴν βίαν·
 ἂν συνθολῶμαι τῇ τοσαύτῃ πικρία·
 115 ἐγγὺς ὄμ(ως) ἢ πεῖρα (καὶ) λαλεῖν θέλει·
 σ(ού)βλα δοκεῖ πείρουσα τὰς ρίζας κάτω,
 (ὡς) πᾶν τὸ φυτὸν τῶν ὀδόντ(ων) ἐκτέμη·
 (ὡς) δ' ἦν κραταιὸν ἐκ πλοκῆς ριζωμάτων),
 ὠθεῖ πάλιν ἢ σ(ού)βλα κ(αὶ) θλίβει πλέ(ον)·
 120 κ(αὶ) πάλιν (ἀντι)βαίνει τῶν ριζῶν κράτος·
 μάχη τε πολλὴ κ(αὶ) κλόν(ος) πρὸ τ(ῆς) μάχ(ης)·
 ἢ δ' ὀξύτ(ης) τῆς σ(ού)βλας ὑπὸ τῆς βίας,
 τανῦν μ(ὲν) ἐξάλλοιτο πρ(ὸς) τὴν καρδίαν·
 τανῦν τὸν ἐγκέφαλον ἐκτέμν(ειν) θέλει·
 125 ζωῆς τὰς ἀρχὰς· συγκυκῶσα τὰς δύο·
 σφάττουσα κ(αὶ) φράττουσα τ(ῆς) πνοῆς χύσ(ιν)
 (ὡς) κ(αὶ) τελευτᾶν τὴν ὀδύνην εἰς μόρον·
 ῥομφαία τοι γάρ ἐστίν ὁ πλήττων πόνος·
 ὡσεὶ τριγλῶχιν ὁ τριφυῆς τὴν βίαν·
 130 τέμνει μύλας γαρ· ἐγκέφαλον καρδίαν·
 ἄδου τρίαινα· πλ(ού)των(ος) τοῦτο ξίφ(ος)
 οὔτ(ως) ἀμυδρῶς ζωγραφῶ μ(ου) τὸν πόνον·
 καὶ τῷ μέλανι τὸν ζοφοῦντα με γράφω,
 ὑπὲρ λόγον γάρ ἐστίν ὡς ὑπὲρ πόνον·
 135 ἵπποκράτ(ους) δε κ(αὶ) γαληνοῦ βιβλία,
 ἔπτυξε πάντα τῶν ὀδόντ(ων) τὸ θλίβον·
 κ(αὶ) τὴν θεραπεύουσιν ἐντρέπει τέχνην·

μάτην καθαίρει τῆς κεφαλῆς τοὺς πόρους·
 κενοῖ τε φλέγμα· κ(αἰ) χολῆν συνεκχέει·
 140 καὶ τοῖς ἐνύδροις κ(αἰ) ποτοῖς τῶν φαρμάκων,
 [---]
 κ(αἰ) τὰς ἀμυχὰς εἶτε σικύας μάτην,
 εἰς τοὺς τένοντ(ας) ὑπάγει κ(αἰ) τὰς ῥάχεις·
 (ὡς) ἐκροφᾶ τὸ θλίβον ἐν (ἀντι)σπάσει
 τὸ πλημμύρον γαρ τὴν κένωσ(ιν) ἐκτρέχει·
 145 (ἀντί)σπασ(ιν) δὲ τὸ σκιρωθ(έν) ἐκτρέπει·
 οἱ γὰρ ὀδόντ(ες) ἐνδακόντ(ες) τὸ στύφον·
 (οὖ) (φασιν) λῦσαι τῇ βία τῶν φαρμάκων·
 ὄργανα φων(ῆς) τ(ῆς) ἐμ(ῆς) παρετράπη·
 εἰς μουσικῆς ὄργανα νῦν τραγωδίας·
 150 τὸ φεῦ βοῶντα· κ(αἰ) γοῶντα τοῖς πόνοις·
 ὦ μουσικῆ φθέγματος· ὦ ταύτ(ης) λύσ(ις)·
 τὸ στόμα πλ(ου)τεῖ τῆς κιθάρας τὴν θέσ(ιν)·
 ὁ τῶν ὀδόντ(ων) στίχ(ος), (ὡς) τῶν μαγάδων·
 κ(αἰ) σφίσιν ἐντείνοιτο τ(ῆς) χορδ(ῆς) τάσ(ις)·
 155 (ὡς) γλῶσσα χορδῆ κ(αἰ) τάσ(ις) ἐν τοῖς λόγοις·
 κ(αἰ) τ(ῆς) κιθάρας εὐμελῆς ἅπας κρότος·
 ἢ σύνθεσ(ις) δὲ, νῦν παρ' ἡμῖν ἠλλάγη·
 ἀργοῦσιν αἱ μαγάδ(ες) ἐκτετραμμ(έναι)·
 ἢ κ(αἰ) θρυβεῖσαι τῶν ὀδυνῶν τῇ σφύρα·
 160 κ(αἰ) μουσικῆς ὁ φθόγγος ἡμῖν ἐρρῦει,
 κᾶν τι παρηγῆ, τὸν βαρὺν ἦχον κρέκεν·
 ὄργανα παρέκλινεν (ὡς) γραφ(ῆς) λόγος·
 εἰς πένθ(ος) ἡμῖν κ(αἰ) τραγωδίας μέλος·
 ὀδόντ(ες) ἡμ(ῶν), ὄπλα κ(αἰ) βελ(ῶν) στόμα·
 165 καὶ τοὺς φοροῦντ(ας) ἔκταναν (ἀντι)στρόφως·
 λέγε προφήτα τ(ίς) δυνατ(ὸς) ἐν κράτει,
 ἁμαρτανόντων τοὺς ὀδόντ(ας) συντρίβει·
 πάντ(ως) ὁ μισῶν ἄφρον(ας) τούτ(ων) λόγους,
 (οὖ) μῦθ(ος) ἡμῖν οὐ(δὲ) τερθρία ξένη,
 170 ἀλλ' οὐδὲ Τηρεὺς τὴν λαλοῦσαν ἐκτρίβει·
 τομῖς δὲ πικρὰ τοῦ χυμ(οῦ) τοῦ παμφθόρ(ου)
 σφοδρ(ός) τε θυμ(ός) εὐθυδικούσ(ης) δίκ(ης)
 τὴν τ(ῶν) ὀδόντ(ων) ἐκθερίζουσι στίχα·
 κ(αἰ) τραυλὸν ἡμῖν ἐκτελοῦσι τὸ στόμα·
 175 ὁ θριγγὸς ἦρται· κ(αἰ) μαραίνεται στόμα·
 πτηνοὶ λόγοι σιγῶσ(ιν) ἐν τῷ κηπίῳ· ||

10v

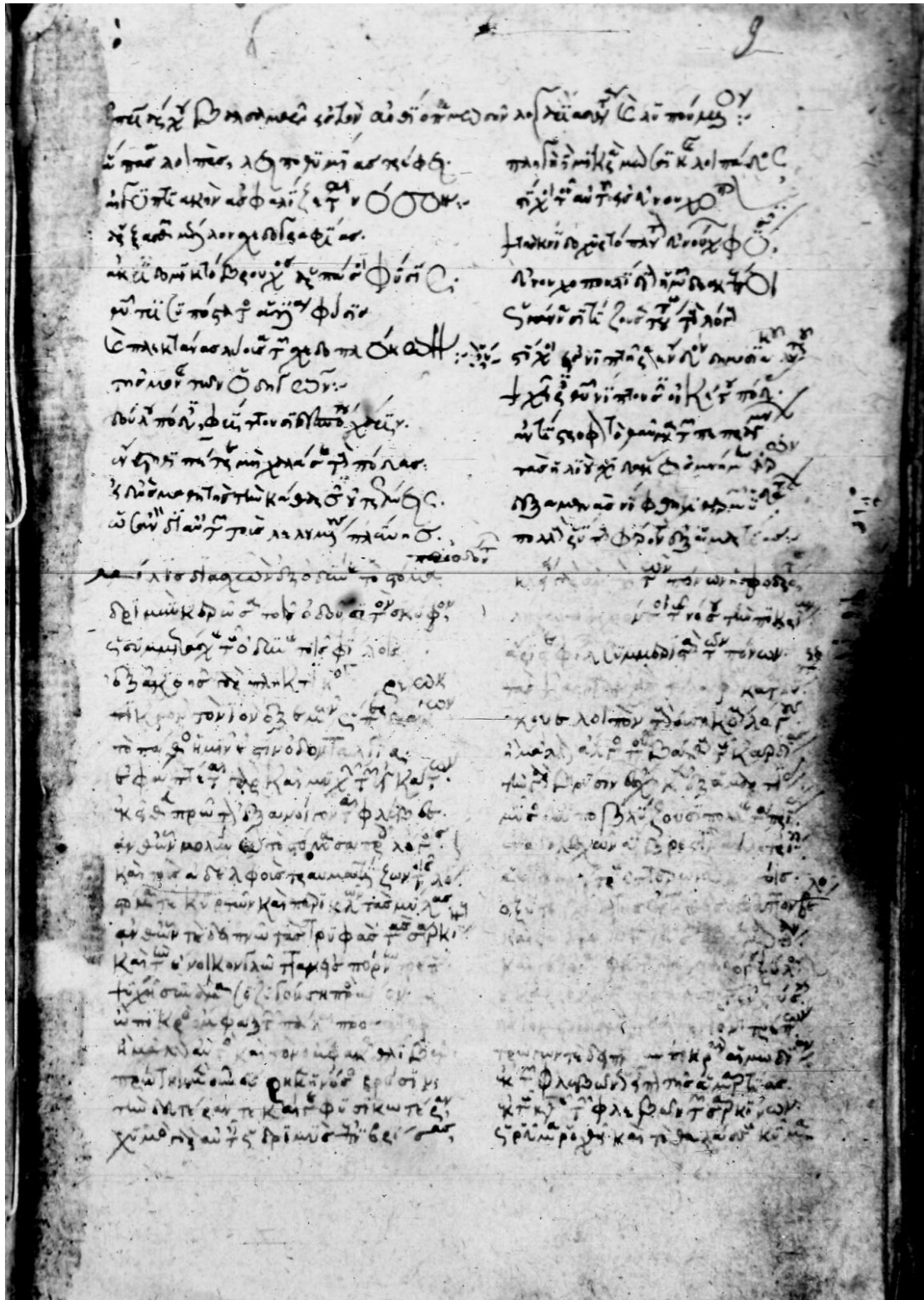
|| κλύζει γὰρ αὐτὸ δαψιλέστερ(ον) χύμα·
 ὦ παιδαγωγὲ τ(ῆς) ἐμ(ῆς) ἁμαρτίας·
 180 στήσον μικρὸν σ(ου) τὴν πατάσσουσαν βίαν·
 καὶ τῷ στύφοντι μίξον ἰλαρὸν κράμα·
 ὁ (καὶ) γαλην(ός) κ(αἰ) πραῦθυμος ἄμικτος·
 ὁ κ(αἰ) μαλάσσω τὰς ἀνηκέστ(ους) νόσους
 κ(αἰ) χαλινῶ τ(ῆς) γραφῆς λέγει στόμα·

σιαγόν(ας) ἔσφιγξας ἡμ(ῶν) πρ(ὸς) βίαν·
ὡς ἀνακόψ(ης) ἄλμα τ(ῆς) ἀμαρτίας·
τὰς ἀλόγ(ους) τὲ τῶν παθ(ῶν) ἀταξίας·
ἄνες βραχύ τι τοῦ χαλινοῦ τὴν τάσιν·
καὶ μαστίγ(ων) τὴν βίαν ἡρέμα τότε·
πληγεῖς γὰρ ὄψε συγκομίζομαι φρέν(ας):: ||

Φωτογραφίες των σχετικών φύλλων του χειρογράφου

folio 9r

<p> κλιθίσαι δὲ τὰ πάλαι ἐπὶ τῶν κλεισθῶν τὰ παλαιὰ ἔθνη ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν κλιθίσαι δὲ τὰ πάλαι ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν </p>	<p> ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν ὅσα λαοὶ ἐπεὶ ἐν δὲ τῶν </p>
--	--

Ευρετήριο όρων

Ασθένεια και πόνος:

αίμωδία 33
ἄλγος 13, 104, 107
βαρὺς 161
βία 98, 113, 122, 129, 179,
184, 188
βοάω 150
γοάω 150
γός 58, 75
δυστυχέω 67
ἐκτέμνω 88
ζοφόω 133
θλίβω 136, 143
μάστιξ 188
μογοστόκος 87
ὀδύνη 2, 6, 127, 159
παμφθόρος 171
πατάσσω 179

πένθος 163
πικρία 5, 111, 114
πικρὸς 33, 51
πλήττομαι 189
πλήττω 128
πόνος 3, 7, 57, 61, 66, 80, 81, 88,
95, 104, 107, 108, 113, 128, 132,
134, 150
ρήγνυμι 76
σοῦβλα 116, 119, 122
συνθλίβω 81
σφοδρότης 3
τίκτω 81
τόκος 85
τραγωδία 149, 163
ὠδινάω 85

Ιατρικοί όροι:

αίμωδία 33
ἀμυχή 141
ἀνήκεστος 182
ἀντίσπασις 143, 145
Γαληνός 135
γαστήρ 64
γλῶσσα 155
γλῶττα 26
ἐγκέφαλος 124, 130
ἐκροφάω 143
ἔνυδρος 140
ἐξεμέω 10
ἐξιαίνω 57
θεραπεύω 137
ἴος 10
Ἴπποκράτης 135
καθαίρω 138
καρδία 123, 130
καχεξία 46
κενόω 139
κένωσις 144
κεφαλή 138
κοιλία 91

λόγος 134, 155, 168
μαλάσσω 182
μύλη 22, 41, 49, 95, 104, 130
νόσος 5, 34, 103, 182
ὀδονταλγία 12
ὀδοὺς 4, 40, 48, 101, 104, 107,
109, 117, 136, 146, 153, 164,
167, 173
ὀργάνωσις 78
ὀστέον 68
ὄστωσις 50
πάθος 12
πλημμύρω 144
πνοή 126
πόρος 138
ποτὸς 140
ράχισ 64, 142
ρίζα 48, 116, 120
σάρκινος 24, 37
σιαγῶν 184
σικύα 141
σκύφος 4
στίχος 153

στόμα 2, 18, 90, 105, 152,
164, 174, 175, 183
στύφω 146
σῶμα 62
τένων 142
τέχνη 137
τραυλὸς 174

φάρμακο 52, 140, 147
φάρυγξ 90
φλέγμα 139
φλέψ 37
χολή 139
χυμὸς 38, 171

Μουσικοί όροι:

ἀντικελαδέω 75
εὐλαλος 78
βαρὺς 161
βοάω 150
βρέμω 77
βρυχάομαι 79
γοάω 150
ἐκμελής 77
ἐντείνω 154
εὐμελής 156
ἦχος 161
κελαδέω 74
κιθάρα 152, 156
κρέκω 161
κροτέω 84
κρότος 156
λαλέω 70, 170
μαγὰς 153, 158
μέλος 163
μουσική 149, 151, 160
νυκτικόραξ 77
ὄργανον 70, 148, 149, 162
παρηχέομαι 161
σήμαντρον 108

σύνθεσις 157
τάσις 154, 155
τραγωδία 149, 163
φθέγμα 151
φθόγγος 160
φωνή 148
χορδὴ 154, 155

Λέξεις με μεταφορική σημασία:

αἶρομαι 175
ἀκοίμητος 61
ἄλμα 185
ἄλογος 186
ἀποβλύζω 17
ἀποβρύω 47
ἀστατέω 66
ἄφρων 168
βρύσις 15, 34
ἐγκατα 14, 76, 105

ἐγκυβεύω 68
ἐγκυμονέω 82
εἰσρέω 105
ἐκθερίζω 173
ἐκτέμνω 124
ἐκτρίβω 40, 170
ἔλκω 50
ἔνοικος 26
ἐξάλλομαι 123
ἐξανοίγω 103

ἐξανοίγομαι 16
ἐπιβρίθω 38
ἐπιτρίβω 41
ἔρημος 70
εὐδρομέω 73
ἐφάπτομαι 14
ἐχιδναῖος 82
ζωγραφέω 132
θέσις 152
θριγγὸς 175
ιώδης 53
καρδία 13
καταθλάττω 95
κηπίον 176
κλίνω 60
κλύζω 177
κυρτόω 22
λύμη 53
μαραίνομαι 175
μητροφόντης 83
μολύνω 18
μῦσος 17
μυχὸς 14
ξηρὸς 68
ὀλέθριος 52
ὀξύτης 122
παρακλίνω 162
πατάσσω 179
περικλάω 22
πικρὸς 10
πλουτέω 152
πόρνη 26
προβλής 40
πτηνὸς 176

Σπάνιες λέξεις:

ἀδιύπνιστος 60
ἀδολεσχέω 19
ἀντικελαδέω 75
βρυγμὸς 109, 110
ἐξυπτιάζω 65
εὐθυδικέω 172
θριγγὸς 175
κάρος 60
κατάντης 43
κύμβαχος 65
μετάρσιος 43
μογοστόκος 87

ῥαχία 41
ῥεῖθρον 103
ῥεῦμα 39, 46, 51, 52, 98
ῥοχθέω 39
σαπρία 17, 18
σιγάω 176
σκαίρω 69
σοῦβλα 116, 119, 122
συγκυκάω 125
συζεύγνυμι 28
συντρίβω 167
σφάττω 126
σφύρα 159
τραυματίζω 20
τρέπομαι 59
τριφυῆς 129
φλέψ 16, 35
φράττω 126
χαλινὸς 187
χαλινόω 183
χάλκειος 59
χείμαρρος 42
χεῦμα 52
χύσις 126
ὠροσκόπος 74

νύκτερος 71
παμφθόρος 171
ῥομφαία 128
σκόλοψ 44
συζεύγνυμι 28
τριγλῶχιν 129
φάτνωμα 49

Βιβλιογραφία

- Bentein, K. and Demoen, K., «The Reader in Eleventh-century Book Epigrams», στο *Poetry and its Contexts in Eleventh-century Byzantium*, επιμ. F. Bernard, K. Demoen, Ashgate, Farnham-Burlington 2012, σελ. 69-88.
- Bernard, F. and Demoen, K., «Giving a Small Taste», στο *Poetry and its Contexts in Eleventh-century Byzantium*, επιμ. F. Bernard, K. Demoen, Ashgate, Farnham-Burlington 2012, σελ. 3-15.
- Bernard, F., *Writing and Reading Byzantine Secular Poetry, 1025-1081*, Oxford University Press, Oxford 2014.
- Bucossi, A., «George Skylitzes' dedicatory verses for the Sacred Arsenal by Andronicos Kamateros and the Codex Marcianus Graecus 524», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 59 (2009), σελ. 37-50.
- Conley, T., «Byzantine Teaching on Figures and Tropes: An Introduction», *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric* 4 (1986), σελ. 335-374.
- Γρηγοριάδης, Ι., «Τα βυζαντινά λογοπαίγνια και η θύραθεν ρητορική κατά τον δωδέκατο αιώνα», *Ελληνικά* 47, τεύχ. 2 (1997), σελ. 289-297.
- Hörandner, W., «A Cycle of Epigrams on the Lord's Feasts in Cod. Marc. Gr. 524», *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), σελ. 117-133.
- Hörandner, W., *Η ποίηση στη βυζαντινή κοινωνία. Μορφή και λειτουργία*, μτφρ. Ι. Βάσσης-Μ. Λουκάκη, Κανάκη, Αθήνα 2017.
- Hunger, H., *Βυζαντινή λογοτεχνία: η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τ. Β', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2009.
- Κατσαρός, Β., «Η ρητορική ως 'θεωρία λογοτεχνίας' των Βυζαντινών», στο *Pour une «nouvelle» histoire de la littérature Byzantine. Problèmes, méthodes, approches, propositions. Actes du Colloque international Philologique, Nicosie, Chypre, 25-28 Mai 2000*, επιμ. P. Odorico, P. A. Agapitos, Centre d' études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 2002, σελ. 95-106.
- Λάμπρος, Σπ. Π., «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», *Νέος Έλληνομνήμων* 8, τεύχ. Α (31 Μαρτίου 1911), σελ. 1-59.
- Λάμπρος, Σπ. Π., «Ο Μαρκιανός κώδιξ 524», *Νέος Έλληνομνήμων* 8, τεύχ. Β (30 Ίουνίου 1911), σελ. 121-192.
- Lauxtermann, M. D., *Byzantine poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2003.
- Lauxtermann, M. D., *Οι απαρχές του ρυθμού. Ένα δοκίμιο για τον πολιτικό στίχο και άλλα βυζαντινά μέτρα*, επιμ. Σ. Κοτζάμπαση, μτφρ. Ε. Καλτσογιάννη, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2007.
- Maguire, H., «Epigrams, Art, and the "Macedonian Renaissance"», *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), σελ. 105-115.

Mango, C., *Βυζάντιο: Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, μτφρ. Δ. Τσουγκαράκης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2010.

Mioni, E., *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci manuscripti*, τ. II, Istituto poligrafico e zecca dello Stato, Libreria dello Stato, Roma 1985.

Odorico, P.-Messis, C., «L' anthologie Comnène du Cod. Marc. Gr. 524: Problèmes d' édition et problèmes d' évaluation», στο *L' épistolographie et la poésie épigrammatique: projets actuels et questions de méthodologie. Actes de la 16e Table ronde du XXe Congrès international des Études byzantines*, επιμ. W. Hörandner, M. Grünbart, Centre d' études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 2013, σελ. 191-213.

Rhoby, A., «Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524», *Medioevo Greco 10* (2010), σελ. 167-204.

Rosenqvist, J. O., *Η βυζαντινή λογοτεχνία από τον 6ο αιώνα ως την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, μτφρ. Ι. Βάσσης, Κανάκη, Αθήνα 2008.

Spingou, F., «The Anonymous Poets of the Anthologia Marciana: Questions of Collection and Authorship», στο *The Author in Middle Byzantine Literature. Modes, Functions, and Identities*, επιμ. A. Pizzone, Band 28, De Gruyter, Boston/Berlin 2014, σελ. 139-153.

Spingou, F., *Words and Artworks in the Twelfth Century and Beyond. The thirteenth century manuscript Marcianus gr. 524 and the twelfth-century dedicatory epigrams on works of art*, DPhil in Medieval and Modern Languages, University of Oxford, Michaelmas Term 2012.